

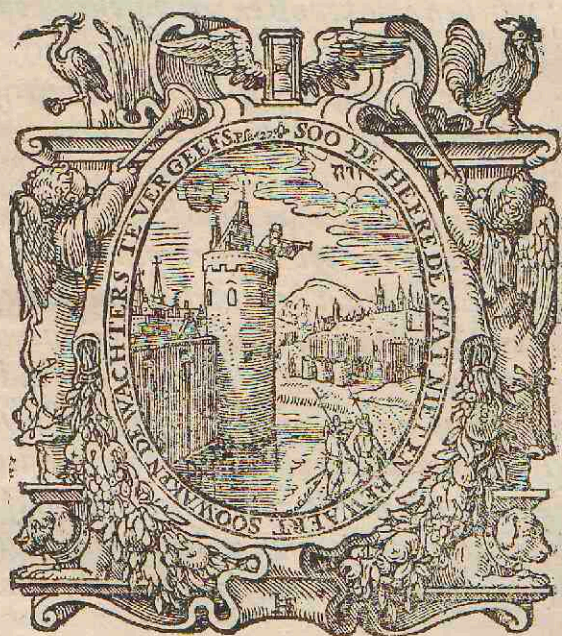
**Uytbeeldinghe der figueren : waer in te sien is, hoe
d'heydenen hun goden uytghebeeldt en onderscheyden
hebben, hoe d'Egyptische yet beteyckenden met dieren ofte
anders ... : alles seer nut den vernuftighen schilders en oock
dichters ...**

<https://hdl.handle.net/1874/204494>

Ʒ
**Aytbeeldinghe der Figure-
ren: waer in te sien is/ hoe d'Heydenen hun
Goden uptghebeeldt / en onderscheyden hebben : hoe d' Egypt-
sche pet betepckenden met Dieren oft anders/en eenighe
meeninghen te kennen gaben/met noch meer
omstandigheden,**

Alles seer nut den vernuftighen Schilders , en oock Dichters, hun
Personnagien in vertooninghen, oft anders,
toe te maecken.

By een ghebracht en gheraemt, door **C. van MANDER.**
Schilder.

t'AMSTERDAM,
Doo: **Jacob Pieterz. Wachter** / Boeckvercooper wa-
nende op den Dam inde Jonghe Wachter.
ANNO 1616,

Aen Const-rijcken, cloeckfinnighen M^r. Cornelis Ketel,
Schilder en Dichter.

Lhoewel eeniger meeninge in der daet waerachtich bewonden werdt, dat wyden van eenderley neeringhe malcanderen afgunstigh zijn: So en heeft, oft en behoort te hebben, de swarte wyle nydicheyt gheen plaetse by den Schilders, om onderlinge d'een den anderen te hinderen, oft terghen: want den aerdt onser Consten daer toe te edel is, soeckende oft lievende haers gelijcke, dat is, beleeftheyt, en vrientlijckheyt. En ghelijck Plutarchus vrientschap seght te wesen, tedelste in der Natuere, soo is onse Schilder-const geern ghemeensaem met so edel deught, om dat den Schilder-ghest, gelijk oock des Poëten, geen so giftige beroeringen en kan verdragen, maer geern gerust en stil is, om dat door sijn heymlijck werck d' inbeeldingen inden ghedachten eerst hebben t'overleggen en te besluyten, als in een Borgherlijck Stadts Raedt-buys, wat daer nae de handen, als ghehoorsaem dienaren, hebben wyt te richten oft te doen. Wort nu den aert onser Consten gewelt gedaen, door gebreck oft onvolcomenheyt, dat somtijts onder die van der Const soo yet misvalt, oft dweers raeckt voor te comen, door het haet-voedighe onverstandt, dat is niet loflijck: doch weet V. E. wel, dat sulcx noyt tusschen onse kennis en vrientschap-houdinge, van over ontrent twintigh Iaer, yet is gheweest, dan een hertlijcke toegenegentheyt elckander lief en nut te doen, en onderlinge vrientschap en weldaet te bewijzen. En tot een volherden, en om sulcx noch meer te bevestigen, heb ick genegen geweest eenich teycken, na mijn geringe vermogen, te toonen. Daerom ist dat ick V. E. dees uytbeeldingen der Figueren nu toeschrijf, te meer om dat ick niemant in onsen tijt en weet noch kenne, door wien men so veel aerdige versieringen, en sin-rycke uytbeeldinghen, te wege gebracht siet: verhopende dat het aenghenaem sal wesen. En dat V. E. die tot noch alleen wyt sijn eygen geest, en vindinge so heel wytnemende dingen heeft voortgebracht, dese van my by een vergaderde schriften lesende en siende, verweckt sal worden yet daer meer by te voegen, oft beneffens wyt sijnen vloeyenden geest voort te brenghen. V. E. neme dan dees mijn willige goetgosticheydt met goeder herten aen in danckbaerheyt, siende niet so veel op den cleen gaef, als op het gene sy daedlijck aenwijst en beteyckent, dat is, mijn vrient-houdige genegentheyt, waer door ick wensch, V. E. lange gesontheyt en welvarende blijve.

Van V. E. willigh Dienaer en vriendt

Carel van Mander.

Van de Wtbeeldinghen der Figuren / en Hoe de oude Heydenen hun Goden hebben upt- ghebeeldt / en anderschepden.

Dooz C. V. M.

Het eerste Boeck.

DEN aenhang der Beeldē/ oft dat-
mē heeft begon-
nen Beeldē ma-
ken en eeren/ diē
tijd is heel wit
en groout van
ouderdom/ met
mentichte van
hoozn-herben/en Jaer-rimpelen/over
langh vooz by ghestreken. Het zyn
eerst met den Beelden in ghedacht be-
waert geweest de gedaenten der mach-
tiger/wijse/en wel heerschende Conin-
ghen/en Mannen/ die vernuftigh noo-
dighe vonden op hebben ghebracht tot
t'ghemeen nut; Sulcke weldaders der
werelts beeldē zyn in so grooter weer-
den gheweest by den volcke / dat het
misbruyck is ontfaen/welck tot eeren
en aenbidden hysende / oock d'Offer-
yperen heeft aengestocht / geblasen/ en
d'opstighende Altaren met d'Offer-
handen droē smoocken. En hoetwel vele
sao berooft van sinnen niet en waren/
datse meenden/ dat den onstienlicken
ewigen God hadde als de Menschen/
hoofst/handen/voeten/en ander aerdt-
stoffige lidmaten: Soo hebben sy beel-
hun Beelden ghemaecht als naeckte
mensen/willende daer mede aenwij-
sen/ dat God is geheel gheest en reden/
om dat geen Dier nader was om sulck
mede aen te wijsen als den Mensch/die
boven alle schepselen eenen Godlicken
geest/en de reden deelachtigh is. Met
het naecht maken der Beelden wilden
sy oock uptgebeelden / en bewijzen/ dat

de macht der Goden was naecht/ en
openbaer vooz een peghelijck / en datse
warē bloot en supber van alle misdaet/
oprecht van herten/en onbeblecht van
list en bedroggh / waer in de Menschen
hun mosten na bootsen/en ghelijck we-
sen. Het onberheben beeldt-werck de
Schilderije/ is oock heel vzoegh/ met
een schoonverwigh blijde aenschijn/
des menschen verlustendē gesicht/sin/
vzoepck comen vermaken / ghemeen
plaetsen/ Kercken / Stadt-hupsen / en
wandel-gangen vercierende. De ghe-
daenten der Goden zyn oock in gestal-
ten en met teekenen onderschepdē ge-
wozden/sommige oudt/sommige jong
van wesen/ Man en Vrouw kundigh/
sommighe kindtsch/en sommighe klein
Goden/half beestlijck/hebbende oock
verschepden wapeningen/als Bliem/
dij-tandt en twee-tandsche Gasselen/
Slanghen stock / Helm / Schilder/
Sweerd/Dijcke/en oock verschepden
Dieren outrent. Deser Goden beeldē
zijn oock ghetrocken geweest tot ver-
schepden staten/aerden/ en ghenegent-
heden der menschen/ so dat vuple snoo-
de zonden oock hun patroonen en Go-
den hadden. Niet en weet ick offer ter
werelt per schier was/ dat zijnen God
niet en hadde / en alles wat sy hebben
connen uptbeelden/ met eenige byvoe-
ginge oft teerken / hebben sy te weghe
gebracht. Waer vā de eerste besonde-
re aenhanghers zyn gheweest/die van
Egypten / welcker naetreders Griec-
ken/en Romeynen/ oft inuner de Tus-
caners/ zyn gheworden.

Hoe sy de eerste Godheden/ ofte beginselen der dingen/hebben uptghebeeldt.

DEN eersten Vader van allen/ noēt
den Petrusschen Doet Boccatus,
Demogorgō. en ander / Demogorgon. Desen was

geschildert als een bleek / berimpelt/
grau-happigh / en baerdigh ont Man/
met groen mosch becleedt / en bescha-
duwt.

Wat met Je
naecktheydt
der Godlic-
ker Beelden
was aenghe-
welen.

duwt met bochtighe mist-wolcken/ liggende luyck in het voozste deel van een dobbel Spelonck oft kuyl.

De Eeuwicheydt. Ter eender zyden hadde hy de Eeuwicheydt / al in het groen ghecleedt / om datse altydt jeugdigh blyft: Dese hadde een groen blinckende Slanghe / die eenen ronden krinck maeckende / den steert hadde in den beck: Want haer hooft was ghelijck een Sperwers.

Van Chaos. Op d'ander zyde van hem was den Chaos, die sommighe oock den Demogorgon achteden te wesen: Dit was soo ghemaect / ghelijck eenen onbeslypden hoop / sonder soo volcomen Mensch ghedaent te hebben. Wt desen verhaelden kuyl quam op stighen / met bloemkens en vruchten gheciert / de veel-bozstige Moeder d'Aerde.

D'Aerde. Demogorgons Dieren / oft treckt-peerden / waren twee Dyaké. Achter hem / in de diepste en donckerste Spelonck /

Speelt, want alree den Nacht spant aen zijn Peerden swert, En 's Moeders waghén volght, oock menigh schoon gheciert, Den Slaep volght, maer niet snel, al stil met traghe leden, Sijn vleughels zijn tanneyt, heel onghewis zijn treden, Hem volghen Droomen swert,

Dus hadde den Slaep oock vleughelen met sachte vederen / daer hy den Slayer mede thooft bedeckte: hy was jong geschildert / wesende voozde sterflijcke den behaeghlijcksten der Goden.

Droom God zyn huys, en Droomen. Hy hadde twee cleederen / t'bovenste wit / en t'ander swart: Hadde eenen doorschijnenden hoozn / daer de waere Droomen uyt vliegghen / en eenen van eenen Elephant / daer de logenachtige uyt vliegghen / soo wy in d'Wtleggighe Metamorphosis in't elfste Boeck hebben verclaert. By de valsche jonge Droomen / waren oock geschildert onbzuchtbaer Boomen / met stuppende oft vallende bladeren / om dat ten Berst de Droomen meest ijdel zyn.

Ovidius schildert het Droom-Godts huys seer natuerlijck / en hem op een Eben-houtse Bedstede / onder een swert decksel: Hebbende om zyn ooren mentichte van Droomen. Eenén van zyn sonen / oft dienaers / Morpheus, can hem alleen in Mensch veranderen: Fobetor in beesten: Phantalus in aerde / water / berghen / en ander onbesielde

lagh den swarten Erebus, zyn soon / en de Nacht / dochter der Aerden / hebben de in den armen twee kinderen: In den lincken / eé slapende wit / dat den slaep was; en t'wart op den rechten / crom-boetigh / was de doot. Dese Moeder Nacht hadde 't hooft met mancoppén becleet / op den schouderen twee groote swarte vleughelen / daer sy d'aerde mede omhelsde / en scheen te vliegghen. Dese Nacht schickte oock veel swarte droomen van haer uyt: Sy was oock swart / van haer cleet is wat blinckende / en soo beschildert / datmer de viersterfelen des Hemels in stiet / de Sterren haer dochteren volghen haer nae / soo doen den Slaep / en de Droomen. Sy heeft eenen waghén met vier raders / welck de vier deelen der Nacht aenwysen. Tibullus seght van den Nacht aldus:

De Nacht, en des Nachts kinderen, de slaep en de doot gebroeders.

dinghen. Het Jaer wordt oock met de Slanghe aenghewesen / soo wy in't volghende Boeck verhaelen: Oft met twee Slanghen / d'een om d'ander ghewonden / oft met den steert in de mont / ghelijck d'Eeuwicheydt / maer sonder Sperwers hooft. De Natuere / en de moeder Aerde / worden veel op een wijze uytghebeeldt / met veel bozsten / veel Dieren by hebbende / en op 't hooft een Croon van thozens. D'Aerde was oock voozmaels uytghebeeldt met de Roe / die Argus hoede / Argus voozden Hemel verstaen / die met zyn ooggen sterren haer aenschouwende waer nam / en Mercurius de Sonne nam den Sterren wegh / dooz haer schijnende licht / oft Diamanten sweerd / waer by de claerheyt der Sonnen wordt verstaen / t'welck oock wordt gheseyten Chrysaor, dat is / het blinckende gulden sweerd van Apollo. Als men oock uytbeelt de Aerde / in een der vier hooft-stoffen / wordt haer daerom / en om dat het een swaer aerdsch Dier is / de Roe by-ghevoeght.

Het Jaer.

Nature en d'Aerde. Mercurij Diamanten sweert, en Chrysaor wat het is. De Roe voor d'aerde, oft de Aerde een Kos byghevoeght.

Van

Van Coelum.

Coelum, oft den Hemel.

Den Godt Coelum, oft den Hemel / soon van Ether (ander segghen de Aerde) en den Dag / den Vader Saturni, was uytghebeeldt een vroplyck Jongheligh / met zyn blaewu cleedt vol gulden Sterren / hebbende op zyn hooft een Croon van Saffieren / en in de hant eé krupck / daer een blaumen de vper uyt quam. Hy sadt op eenen blauwen clood / waer op de Hemelsche Beelden tot 48. waren gheschildert. Sijnen waghén was ghetrocken van den grooten en cleenen Bey / den eenen hebbende seven Sterren / en den anderen eenentwintigh / op huij luyf gesaeyt / en gheedeelt. Daer worden op zinen wagen oft anders van hem sevé historien gheschildert. Eerst / daer hy van de Moeder Aerde wordt ghebozen. Tweedst / daer hy met zyn Moeder Aerde boeleert / daer Coelus, Saturnus, Briareus, Gyges, en eené hoop geslachts van quam. Dierdst / daer Coelum dese kinderen / Ciclopen, en ander gedrocht / sluyt in den kuyl der Aerden / op datse de Locht niet souden sien. Dierdst / daer de Moeder Aerde den kinderen verlost / en radet hem aen den Vader te wreken. Vijfde / daer Saturnus s'Vaders manlijckheyt afsnijdt / met zyn Woederen huly: op d'een sijde / daer van het bloedt de Kaserjen en Keusen wiesfen: ter ander / Venus van het selbe bloedt / en schuyt der Zee. Sest / daer hy tegen den Titans hem tooznigh aenstelt / datse hem geen huly doende / hadden laten lubben. Sevenst / daer hy van den Atlantische wort aengebeben / met Altaren / Kercken / en Offerhanden ghe-eert.

7. Fabulen van Coelum.

Van Saturnus.

Saturnus.

Saturnus was uytghebeeldt / heel wit van ouderdom / cael en bloodthoofdig / qualijck gecledt / met een sepsen oft sichel in d'een handt / in d'ander een cleedt / met eenen steen in bewonden / die hy in de mondt scheen te steken / en hadde ontrent hem vier cleen kinderé. Sijnen waghén was ghetrocken van twee groote swarte Ossen: op zinen

Wage Saturnus.

waghén gheschildert vijf Fabulen. Eerst / daer hy by de Springe Phyllira van Ops wordt betraeyt / en in Peert verandert wordt / schijnende den Centaure Chiron van dees versaminghe te zyn ghecomen. Tweedst / zyn versaminghe met de Latische Enotria, daer t'eender dzacht af quam Janus, Hymnus, Felices, en Festus, en daer hy den Menschen leert Wjngaert planten / en Wijn maecten: elder was / daer Janus comt in Latium, en leert dat rouw vole zins Vaders bont / te weten / den Wijn ghebruycken: elder / daer sy dzonck slapen / en wacker gheworden / meenende van hem vergiftigt te wesen / hem doot steenighen. Daer van Saturnus huij om plaeght met de Pest / en sy hem mee bidden vzedighen / hem eenen Tempel op de Tarpea berg bouwende. Dierdst / daer hy meenende Iuppiter eten / hijt in den bedoekten steen. Vierdst / daer hy den Vader lubt / als verhaeldt is. Vijfde / daer hy van den Titans gebanghen / en van Iuppiter wort verlost. Op zyn Kerck maektemen eenen Triton, zinen Kieck-hoozn blasende: oft maecten hem met zinen dubbelen Wischsteert by Saturnus also blasende / bewijfende dat de gheschiednis beschrijvinge is begonnen met den tijt / welck Saturnus is / en desen blasenden Triton, de historij beschrijvinghe. By hem was oock geboeght de Kupsheyt int groen gecledt / hebbende op haren arem een wit Aringtgen / met eené gulden halshandt / en Topase ghestreuten: sy was oock met een doorschijnighe geel cleedt bedeckt. Oock wasser de Waerheyt by / een schoon naeckte Maeght / met een wepnigh blinckende en doorschijnighe doerken becleedt. Daer was oock de gulden Ecuwe / een schoon naeckte Maeght / met eenen gulden clood / en sy verciert met alderley vruchten. Daer waren oock / die Saturno vier vleughelen gaben / twee op de schouderen / en twee op 't hooft / dat met een Croon verciert was.

vijf Fabulen

Triton.

Hist ori- be- schrift.

Kuysheyde.

Waerheyt.

Gulden Ecuwe.

Van den Ocean.

Den Ocean, die oock Vader der Goden / en oozsprongh aller dinghen

ghen was gheheeten/zijn Beeldt was dat van Neptuno niet seer onghelyck. Hy was gheschildert van groenachtige lijfverwe/ met grooten baerdt / en langh hary/ al nat/ en vol kleeck-hooren/hebbende in zyn hand eenen groulijcken Zee-hondt. Tethys zyn Vrouw/ oock oudt en wit-happigh/was by hem / hebbende eenen grooten Wiscy. Sy hadden by hun veel Water-lympphen / en Zee-Goden: Hun waghen/ ghelyck een Zee-clip / was van Polyphinen ghetrocken. By hun waren de Slangh-happige Gorgonen, hun dochteren wesende/ oock Scylla en Carybdis, met de witte Galatea.

Cybele.

Cybele, die de Moeder der Goden wort ghenoomt/ oock Rhea, Vesta, Ops, en Tellus, oft d'Aerde / was gheschildert met een cleedt vol crupden en bloemen/ op 't hooft een croon van thoren / in de sincke handt eenen Scepter/ in de rechter eenen Sleutel/ om bewyzen datse 's Winters ghesloten is/ en datse in den Lenté de zaden en crupden laet uyt comen. Haren waghen was van twee Leeuwen ghetrocken: Op haren waghen waren gheschildert vier van haer histozien. Eerst/ daer de Westaelsche Claudia 't Schip daer Cybele in is/ alleen hoozt treckt. Tweest/ daer sy Cybele wort ghebracht binnen Room ten hupse van Scipio Nasica. Dierdst/ daer sy in Phrygien wort besocht van Ceres. Vierdst/ daer sy in Egypten vliedt hoozt den felle Neusen/ en in Merle wordt verandert. By haer waren een deel ghewapende Corybanten.

Van Ianus.

Ianus was ghemaect met een twee laensichtich hooft / en daer op een Croon / in de rechte handt zenen sleutel/ in d'ander een stafken: Zyn een aensicht is jongh / en t'ander oudt. Hy wordt gehouden hoozt de Sonne/ welke wederzijds de weerelt can sien / sonder haer om te keeren. Den staf bewijst/ datse de werelt heerscht / en ontslypt met den sleutel / datse den dagh

opent/ en 't sabonts sluyt/ als den nacht met d'uyfsterhepdt de Aerde overdeekt/ de Sonne begint en eyndicht van gheleedende / te weten / in Winter en Sommer/ so datse het jaer sluyt en ontslypt: Waerom d'eerste maent na Ianus wort gheheeten: Heeft oock de ronde steert/ bytende en Jaer beteykenende Slanghe. Leest van hem in d'uytlegginghe Metamorph. in 't 14°. Boeck.

Iuppiter.

Iuppiter was ghemaect / hebbende op het hooft een blinckende Croon/ met een claerschynde lampet / van Pallas eerijts geweven/ dat hem hing tot op den schouderen. Hy was al in wit gheleedt / dan hadde eenen glaclaren mantel vol gliysterende Sterren: hy hadde in zyn handt twee clootkens/ d'een van goudt/ d'ander halfsilver en goudt: In de sincke handt / een Wiele met seuen snaren: Zyn schoenen/ waren van groen Smaraghyden: Het cleedt daer hy op sat/ was ghemaect van Pauw-lympphen / tredende onder voet eenen dzytandt. Hy wiert oock uytghebeeldt half naect/ met een harylocktigh hooft / en dicken baerdt/ hebbende den blickrem / en by hem den Arendt. Synen waghen was van twee Arenden getrocken/ daer op waren gheschildert vijf Fabulen. Eerst/ daer Iuppiter Europa ontschacckt. Tweedst/ Ganimeden. Dierdst / daer hy hem versaeamt met Egina, Dochter van Alopus, in hyper wesende verandert. Vierdst / in goudt-druppelen / in de schoot van Danaë. Vyfost/ de verlossinghe Saturni.

Neptunus.

Neptunus was oock ghemaect met een Croon op 't hooft / hebbende in zyn handt den dzytandt / en by hem de Pynpse Salacia zyn Pynsvrouw/ die seer wit beschuynt was. Synen waghen was een groote Zee-schulpyden wielcken was getrocken van twee Zee-peerden/ die achter Wiscy waren. Hoozt zynen waghen ginghen / den ghaerden Glaucus, den ouden Protheus,

Iuppiter

Apollo.

Vijf Fabulen

Den wagen van Apollo, met seuen Fabulen.

Iuno.

en blasende Tritons, Eolus met den winden/en sulck geselschap. Neptuno was oock ghegheuen een ploegh-ijser/ en het voozste deel van een Schip.

Van Apollo.

Apollo by eenighe was ghemaect met eenen scheryp afluopenden langgen vaert/dragende op zyn hooft eenen kofz. Hy hadde eenen wapen-rock oft harnas aen: in de rechter handt een pijcke/ toppeste wesende eē overwinningbeeldt: in zyn sincke handt hebbende een tuptgen met bloemen: op den schouderen eenen mantel / waer in 't gellanghde Medusen hooft was gheschildert: ter sijden hem oock eenighe Arenden/ die te vliegen schenen. Hoozt zyn boeten hadde hy dzy Vrouw-lychamen met den hooften en armen / welke dzy waren van een Slanghe dicht om en om ghevonden. Den baerdt beteckende den strael der Sonnen: den gulden kofz op het hooft / het Hemel-vper/ waer van men acht de Sonne te zyn ghemaect: de pijck en harnas / beteckenen Mars: want met Mars was oock de cracht der Sonnen beteykent/ en met de overwinninghe der Sonnen/ Deught. Het bloem-buffeltgen wijst aen / de groote schoonhepdt der doringhen / welke de heymelijcke Sonne-cracht / die alles doet zaedt hebben en wassen De Vrouw/ met twee benesfeng haer in een Slanghe ghebonden/ was d'Aerde te verstaen. Hy was oock ghemaect jongh / en sonder baert/ met schoon gheel hary / naect / met eenen purpur mantel/ met harpe/ boghe en pijlkoker. Synen gulden waghen was getrocken van vier seer snelle Peerden: waer van de berwen zyn beschreven in het begin van tweede Boeck der Wtlegginghen Ovidij: in desen waren seuen Fabulen. Eerst / Phaëtons val: Tweedst/ de doot van Python: Dierdst/ Marlyas billinge: vierdst/ zyn Wee-hoedinghe by Admetus: vijfdst/ zyn vlucht hoozt Tipheus, in haef hem veranderen: sest / zyn veranderinghe in Leeuw/ en Gier: sevendst / zyn onghellighe liefde met Daphne, die in Louwer veranderte.

Iuno

Den rijckdom.

Venus.

Venus was veeltijts heel naect ghemaect: want die Venus in onkupsheyt dienē/ wordē gebloot van rijckdom en eere: haer wagen-peerden zyn witte Duppen/en Swanen. Hoozts haer cleederē warē van de Gratien gewebē/ haer cleet was van een bypplcke groēverwe/ haer ondercleet schoon geel / geborduert met goudt/silver/ en Hemels blaew/ maer alles soo heel dunne/ dat wanneer daer den wint tegen blies/ mēton al de schoonheyt van haer wel ghemaeckte leden sien: haren riem Cestus was seer conftigh gewrocht. Leest hier van in 't vierde Boeck der Wtlegginge Ovidij, daer noch meer omstandicheyt van Venus wort ghelesen. Sy is ghecroont met kroosen / want de kroos die haest vergaet / beteykent den wellust der llesden/ die haest vergaet.

Venus.

Minerva.

Pallas hebben wy bzeedt genoegh beschreven/ in het vijfde Boeck onser Wtlegginge: sy hadde de gulden Helm/ bekrant met een Olijstackstien: sy hadde dzyderley cleederen van verscheyden verwen / als purpur / blaew / en wit/ waer op de Griekische letteren waren gheborduert / en alderley deughden. Haren Voghel was den Vl.

Pallas.

P

Mars

Mars.

Mars waghen was van twee Beerden / vrees en verschycken / ghetrocken: sommighe meenen / van twee Wolven / om dat den Wolf zyn dier is. Hy hadde harnas / schildt / sweerd / en pijcke / en eenē bloedigen mantel. Dooz zynen waghen vlooyh de veel-ooghde Fama. Leest van hem int vierde Boeck der Wtlegginghen.

Mercurius.

Mercurius was uptgebeeldt oft geschildert / een schoon Jongelingh sonder baert / al naecht / uptghenomen dat hem eenen cleenē mantel den schouderen affhingh: Hy hiel in zyn rechter handt eenen Byddel / rustende op thoof van eenē Bock / die hy zyn voeten lagh: in de linker handt hadd' hy zynen gheslanghden valstock: hy hadde oock hy hem eenen Haen: voozts zyn hielwiecken en zyn hoof-bleughelen / gheslyck wy hem beschreuen hebben in hier eerste en elfste Boeck onser uptlegginghe Ovidij. Eenighe maecten zynen waghen van hanen ghetrocken: ander van twee Opbaers. Dat hy den Haen hy hem heeft / is / om dat hy Godt der Coopmanschap / des gewins / en schier van allen consten is / daer de Menschen vlijtigh en waeckende in zyn / als den Haen / die vooz de wakentheydt wort gehouden. Sommighe meenen / dewyl Mercurius wort verstaen te wesen de reden / en licht / dat tot kennisse der dinghen aenlepdet / dat den Haen aenwylt / hoe wacker / sozghuldigh / en vlijtigh de wijzen behooren te wesen: Want 'tis hun niet voeghlyck den nacht ober te slapen. Nengaende d'Opbaers / dewyl zyn Slangh-roede oft valstock betepkent vrede / en die allen twist doet neder vallen: soo is te weten / dat wy den vrede behoeft eendracht en getrouwicheyt / daer eenighe d'Opbaers voozen nemen tot een tepcken: ander de Arape / die haer wederpaer verlozen hebbende / alijt weduw soude blyben / soo Elianus ghetuyghet. Sy maecten oock sommighe Mercurij beeldt vierrant / stellende zyn hoof op eenen vierranten steenen

Opplaer / gelijk een Terme / dese hietmen Hermes. Eenighe willen segghen / dat dit bewijst de cracht en bestandicheydt der reden / oft der deughtsaemhepdt / en dat haer rechte naevolghers van der avontuer niet beweegt en worden / het zy hoe hardt sy hun teghenvalt.

Bacchus.

Philostrates in't Tafereel van Ariadne segt / datter litteekenen genoegh zyn / om Dionysium oft Bacchum t'overkennen / vooz die wat tepckenen oft bootseren tan: want eenen crans van tackskens elij oft vepl / met zyn croontgens oft dzyf kens / wzoeght hem Dionysius te wesen / al waer het werck niet besonders: oock de twee eerst uytcomende cleen hooznkens aen zyn hoof-slapen / toonen dat het hy / en niemant anders en is. Het Panther-dier is oock een van zyn tepckenen: maer dewyl hem Philostrates hier minne-dronck beschryft / gaende de slapende Ariadne betrapen / steldt hy hem upt met eenen schoonen purpuren mantel / en thoof met Roosen becleedt / doch de pijcken met vepl beblochten / Hertshuyden / Bacchanten / of zyn rasende Offer-vrouwen met hun Cymbelen / noch Satzen met ruyf-pijpen (al pleghen sy hem te verselschappen) waren hier niet van doen: jae self Pan onthiel hem van huytelen en dansen / vreesende de Joffer te wackeren. Dese hooznkens betepckenen / dat den Wijn stouthept gheeft. Bacchus, al wort hy ghemeenlijck geschildert jongh / en met een onbaerdich vrolyck aensicht / is oock vooztijts stuer / wijn-brouwich / kael-hoof dich / en met den langhen baerd geschildert: want den Wijn onnatigh gedroncken / maect den Mensch onstelt / mislijck / en toornigh: maer maetlijck / verheugt hy het herte. De oudthept wijst oock aen / dat oude Lieden dranck-liefdich worden. Van Bacchus hebben wy vreek verhaelt in't derde Boeck der Wtleggingen Ovidij. Nu nademael dat hy den Wijn is / heeft verscheyden kinderen / vyzbozstichept / veel-woordt / ghelach / ghesangh /

Hermes.

Bacchus.

ghesangh / gheroep / ghetier / ghebans / ghevecht / en meer sulck ghevolgh / en Doets gheselschap. Synen Voedster daer den ouden Satz Silenus op den Esel / en dergelijck gheslacht. Synen waghen wort van Tpgers getrocken: den Wan zyn hondt / en de snappighe Erster / worden hem toegewijdt: t'gevolg der Satzen / bewijst dongeschichtept: De Tpgers / de vreezhepdt: En d'Erster / de los-tongichept der dzonckenschap.

Ceres.

Ceres hadde eenen wagen / van Dracken voozt ghetrocken / in de handt een fackel / en Mancoppen / oock sommighe een sickel / daer van de verclaringhen zyn in d'Wtlegginghe Ovidij in het vyfde Boeck: Was oock uptgebeeldt met een Beerden hoof / om dat

Ceres.

se in Meerte was verandert / doe Neptunus haer gheselschap hadde / als int Verander-boecks upeleggh te sien is. Daer Beerdtische mane oft hayz waren Slanghen / en ander wilde Dieren / die om haren hals speelden: Sy hadde een langh cleedt / en in deen handt eenen Dolphijn / in d'ander een Dupsf. Wy Ceres wort oock d'Herde verstaen / en sommighe het Cozen.

Pan.

Van den Sept-voetighen Hippelaer Pan, laet ick ghenoech zyn te hebben ghesproken / in't eerste Boeck van d'Wtlegginge vooz verhaelt: Als oock d'ander Goden / etc in hun plaetse mach daer van gelesen worden. Wy moghen ons nu keeren tot den Dieren / en ander dingen / daer men yet mede can betepckenen / oft aenwysen.

P 423

Eynde des eersten Boecks.

Van de Wtbeeldinghen der Figuren / hoe

de oude Heydenen oft Egyptenaren met de beeldinge der Dieren ende ander dingen / verscheyden meeningen hebben aenghewesen / en te kennen ghegheben.

Door C. V. M.

Het tweede Boeck

My gedenct / dat ic in het eynde van het 6. Capittel der Schilder-rosten gront hebbe beloofst / so ic tijt hadde / te schryve wat vzeeder van de wtbeeldingen der Figuren / daerom heeft ny goet gedocht / dat ic soude in't corze hy es vzenghen de betepckeninghen / die met den Dieren en ander tuygh zyn te doen / op de wijse der Hieroglyphicis, oft schryften der oude Egyptenaren / op dat de gene die van selfs geestigh zyn / mogen hier een wepnigh behulp vnde / eenighe

beeldē hun betepckeneende eygenschapen hy te voeghen. Soo sullen wy ten eersten beginne aen het moedigste dier / oft Coningh der Dieren / den Leeuw.

Van den Leeu, en zyn beteyckeninghe.

Met het hoof van den Leeu / wort betepckent de wakentheydt / en de hoede / oft wacht: om dat hy onder alle crom-nagelde Dieren is / die ter werelt comende / heeft zyn gesicht: oock slaeyt hy wepnigh / en slapende blycken zyn oogen / en verroert altyt zyn steert / dat eenige meenē dat hy nemmer en slaeyt: Doch nae meeninghe van Aristoteles, isser geen Beeste die niet en slaeyt.

Wakentheydt. Wachtthou dinghe.

P ij

Met

Cracht. Met het boozlijf/ oft het bozige deel des Leeuw/ wordt beteyckent de cracht: want dese ledē zyn van dit Dier wonder sterck. Van zyn crachts wegen/wozt hy tot een Hemel-teecken gestelt: en als de Sonne daer in comt/ heeftse groote cracht.

Grootmoedicheyt. Met den Leeuw/ wozt oock beteyckent de grootmoedicheyt/ gelyc de gedaent-oordeelerz upt den ledē des aensichts ramen: want hy heeft een groot hooft/ seer happygh vlammeende oogen/ en rondt aensicht.

Heerschappij. Met den Leeuw/ wozt een Heerschapper beteyckent: dan ick acht/ hy een Croon op most hebben.

Rafende gramschap. Rasere en gramschap/wozt beteyckent met den Leeuw/ die zyn jonghen verscheurt.

Godlycke vreesse. Den Leeuw vlychtende booz eenen witten Haen/ daer hy besonder hant verschyft is/ beteyckent vreesse Gods: en den Haen (soo eenighe meenen) de Godheyt.

Wijsheydt bove cracht. Den boozen ghenoech liggende/ en achter ober eyndt/ hebbende boven hem eenen Wl: den Leeuw/ cracht: en den Wl/ Minerva Vogel/ wijsheydt: oft op een Leeuw hooft enen Wl.

Welsprekenheyt boven cracht. Den Leeuw liggende/ als verhaelt/ hebbende oyt hooft Mercurij roede/ beteyckent wijsheyt/ oft welsprekenheyt boven cracht.

Deught. Des Leeuw huyt/ beteyckent de deught/ by welke Hercules self wozt verstaen/ die het Leeuwen huyt gedzagen heeft.

Goedertie-stabydt. Wozt beteyckent met de Leen/ die ee Man onder voet heeft/ en niet misdoet/ goedertierenheyt: want men seght/ als den Leeuw van den Mensch niet ghequetst of ghewondt is/ hy te vreden is/ dat hy hem slechts t'onder heeft.

Van den Oliphant, en zyn beteyckeninghe.

Den Coningh. Den Oliphant beteyckent den Coningh/ en d'Egyptische hebbē hem daer mede beteyckent.

Godsdiensticheyt. Den Oliphant/ in een water stende nae een nieu Maen/ beteyckent de Godsdiensticheyt/ oft Godsvruchticheyt: want sy als Maende huyt supbe-

ren met de nieu Maen/ die sy schijnen te eeren.

Dē Stier, en zyn beteyckeninge.

Enen schoonen witten Stier/ beteyckent matichheydt: om dat den Stier den bezuchte koepen met vreden/ en onbemoept laet.

Vanden Os, en zyn beteyckeninghe.

Wozt beteyckent met den Os/ die vanden Wolf wozt verwonnen/ den Borger van vzeemden verdruct: want van oudt is mochtmen so qualpck een Os upt toornicheyt ombzenghen/ als een Borgher.

Met het Ossen hooft/ oft met t'hooft en huydt/ wozt den arbept beteyckent. Eenighe nemen het Ossen hooft ghebeente met den hoozen aen/ booz arbept en ghedult.

Het Peert, en zyn beteyckeninghe.

Den Krijgh wozt met het Peerd beteyckent/ nae der Poeten meeninge/ als het bequaemste Dier tot den Krijgh/ wesende een moedigh/ vreesloos/ sterck/ en snel Dier.

E Man der rede gehoorsaem/ wozt beteyckent met t'gebeydt Peerd.

S Menschen vlychtigh leven/ wozt met half Man/ half Peerd afgebeeldt.

Met t'vliegende Peerd/ wozt ghevrucht beteyckent/ t'welck vliegt/ en doet de Boze der Sangh-Goddinnen vlocpen/ dat is/ verwecht den Poete te singen den lof der vermaerde Mannen.

Den oncuyschen Mensch/ wozt by den Centaure beteyckent: want (seght een) alle Mensch is geen Mensch: want een die hem tot ondeught begheeft/ is een Peerd mensch.

Van den Hondt, en zyn beteyckeninghe.

Den Hondt beteyckent den rechten Leeraer/ die onbeschoumt moet ghestadich bassen/ de wacht houden ober s' Menschen sielen/ en bestraffen de zonden der Menschen.

Met den Hondt wozt beteyckent de ghe-

getrouwicheyt: Want den Hondt seer ghetrouwe is/ oock geen weldaet verghetende.

Eenen gebonden Hondt beteyckent den Krijghs-man/ die zyn Hoofman ghetrouw is/ en aen zynen Gedt is verbonden.

Reuck. Den Hondt/ die (so Cicero getuygt) uptnemede is van rieckē/ wozt by den reucke gestelt/ oft daer mede beteyckēt.

Vanden Aep, en zyn beteyckeninghe.

Boosen Mensch. Den Aep/ ofte Simme/ beteyckent den ondeughenden Mensch.

Den Aep beteyckent den gebeynsden/ dewyle den Aep zyn pisse stracx bedeckt/ ghelijck den ghevepsden zyn ondeught. Oock heeft den Aep slechts eenich schijn van Mensch/ en is doch een Beest.

Met den Aep wozt oock beteyckent onschamelheyt: want hy zyn onschamel bloot lidt peder laet sien/ en ander onschamel dingē in peders aensie doet.

Van den Hert en zyn beteyckeninghe.

Onvoorsichticheyt. Met den Hert wozt d'onvoorsichticheyt beteyckent/ te weten/ daer hy hem laet vanghen/ tewyle hy lustert nae eenen sluytspeler/ want hy de soetheyt des spels geern hoozt/ en hem selven vergheet.

Met den Hert/ waer boozen aen stockk kens draden zyn behanghen met roode pluyne/ beteyckent vreesse: want booztys inde jaght waren sy soo omhanghen met stocken/ waer aen roode bederen gespannen hinghen/ en sy dozsten siende dese verwaepen/ niet aldaer dooz loopen.

Hy wozt gheschildert by t'gehoor/ om dat hy zyn oozen ober eynt hebbēde/ seer goet ghehoor heeft: doch als hysse laet hanghen/ hoozt hy schier niet met allen/ soo dat hy dan licht te vanghen is/ soo Aristoteles verhaelt.

Vyeringe begers. De Hinde by een Boze/ beteyckent vyeringe begheerte: want sy van heete natuere zynde/ heeft gheern haer vermaken aende Boze.

Den Hert met afgeballen hoozen/

beteyckēt quade avontuer: welker afballen en herwassen/ beteyckent der avontueren ofte des gelucks onstadicheyt: de welghehooznde/ ghelijcken der rijcke: en de hooznloose/ die huyt goet zyn quijt wozen.

Van de Miere, en haer beteyckeninghe.

De Miere met een Coozen-ay oft graen gheladen/ beteyckent boozsichticheyt: want sy vergadert des Somers/ teghen den Winter.

De Mieren wpsen den ghemeenen arbept/ in hun werck malsander te hulp comende/ jae oock genoech eenen ghemeenen staet.

Van den Landt-Ecchel, oft Egel.

Den Ecchel/ met sijn scherpschedt booztelen/ op een steen ofte Altaer liggende/ met t'hooft en voeten ingetrocken/ als eenen cloot/ is te ghelicken den Man/ die een vast en verskeret ghemoeft heeft teghen alle toeballen der avontuer/ hem houdende gewapent met de cracht der deuchden.

Van het Vercken, en zyn beteyckeninghe.

Het Vercken/ liggende in t'sjick/ boosen bertredende/ wozt gheleken den Man/ die van goede zeden afgheschepten/ in ondeuchden zyn behanghen heeft.

Met Vercken beteyckent ooc den onreynen/ oft onheplighen.

Den wellustighen/ oncuysche wellusticheyt/ ende de luycheyt: dese wozen al met t'Vercken beteyckent.

Van de Geyte, en haer beteyckeninghe.

Met de Geyte wozt beteyckent het goet gehoor: en eenighe meenē/ dat se de windt inhælt en uptblaest/ dooz d'oozen soo wel/ als dooz de neusgaten.

Met de Geyt/ de Satzen oock daer onder begzeppen/ wozt d'oncuysheyt beteyckent.

De Geyte beteyckent de Voere/ die de jonge knechten verberst/ ghelijck de Geyt de jonge groen spruytē afknaegt/ en scheyndet.

Van het Schaep, en zijn beteyckeninghe.

Gemeen, of flecht mal volck.

Het Schaep/ oft Schapen/ worden gheleken de gemeen onwetende Lupden. Den Roomfchen Fabius Maximus, om dat hy in zyne jeught heel eenfaem/ en fwyghende was / en ghe-meent tot leeringhe onbeguaem/werdt Schaep toeghe-naemt.

Onnoofelheyt. Sachtmoedicheyt.

Schaep/besonder t'Lam/ beteyckent onnoofelheyt. T'Lam beteyckent oock sachtmoedicheyt.

Vanden Ram, en zijn beteyckeninghe.

Stoutheyt, en vermetenheyt.

Met den Ram wordt beteyckent stoutheyt/ en vermetenheyt: want hy alijt is gheneghen te stooten / van als hy hoozen beghint te hebben/ en stelt hem oock teghen de Menschen/ waerom hy onder d' Hemel-teerck misfchien Mars oock toegepgent is.

Krijgh.

Den Ram was een tecken des Krijghs by den ouden. Als sy Krijgh met goede reden aenwamen/ fonden sy by den bootfchapper eenen Ram/ die sy op der byanden landt lieten.

Twee eenlingen begerende, oft twee Coningen malcander beftriende.

Twee t'faem stootende Rammen/ beteyckenen twee/ die een dochter byden / oft soo yet t'faem om strydt be-gheeren. Oft beteyckent oock den Krijgh tuffchen twee Coninghen: ghelyck Sannafaro wel te kennen gheeft/ in't eerste van zyn Arcadia.

Ghesontheyt.

Mercurius, hebbende op zyn fchouder eenen Ram / beteyckent ghesontheyt/ om dat d'oude Heydenen fepden/ dat hy gaende om de Stadt / den Tanagreem hielp van de Pest. Sy fchilderden hem daerom soo / en hieten hem Ram-drigh.

Verwinninge, oft floute wapen-daet.

Het hooft van den Ram beteyckent verwinninge/ oft floute daet: want Hammon, Coningh van Egypten/ hebbende groote Krijgh-daden uytgericht/ droegh op zyn hooft / aen zyn hoedt/ wozongh / oft muts / een Rams-hooft. Eenem Ammianus hooft grootelijck het rleedt vanden Coningh Sapor, t'welck ergen daer het floot / hadde een fchoon goudé Rams-hooft. Sommige meene/

Hammon hadde twee cleen hooznkens aen beyde syden zyns hoofts. S'gelijck mochtmen meenen van Lyfima-chus, in wiens penning men zyn hooft oock fiet ghehoort met Rams-hoozen / die achter om zyn ooren comen/ waer van d'uytlegginghe Appiani is/ dat hy ten tyde zyns voorzaefts den grooten Alexander, eenen ontloopen Offer-stier by den hoozen vatte. Ick acht of de Rams-hoofden / die men te Room aen den oude graf-stee-nen/ oft soo elder fiet ghebruycht / en aerdich te passe ghebracht tot verrie-ringhe / met bloem en fuyt-festonen/ beteyckenen de vrome en stoute daden der begravenen: want de hoozen/ fonderlinghe der Offen oft Stieren / beteyckenen stoudtheyt oft cracht: want men leest: Hier mede fult ghy de Sp'rtiers stooten / tot dat ghyse vernielt.

Van den Wolf, ende zijn beteyckeninghe.

Met den Wolf wordt beteyckent Mars, om t'opvoeden van Romulus, en Hemus, die Mars kinderen waren / na de fabel. Oft om den vleesch verftindenden over die inden strydt is: Myn sweerdt sal vleesch verftinden/ leestmen.

Mars, of den Krijgh.

Wordt oock met den Wolf afghebeeldt den Roover: want oock d'oude Wyf-giere leerden/ dat den rooffchen Mensch nae dit leven in Wolf veranderinge. Men leest: van binen zint grypnde / oft roovende Wolven.

Den Roof-ver.

Wordt oock met den Wolf beteyckent/ Hoeren argheyt: want dat volcx handen zyn van rooven en nemen nemmermeer moede. Oock hieten de Latijnen de Hoere Lupz, en t'Hoer-hups Lupanar.

Hoeren argheyt.

Wordt afghebeeldt met een Man/ die den Wolf by den ooren heeft/ eenen twyffelachtighen Mensch / gheen middel hebbende hem te vlyten houden / noch niet raedtsaem bindende te laten gaen. Het is byde oude Poeten een fpreck-woort geweest/ te segghen; Hy heeft den Wolf by den ooren.

Mensch in twyfel warhy doen sal.

Van

Van het Panther-dier, en zijn beteyckeninghe.

Dronckenfchap.

Het Panther-dier / by eenighe verstaen den Luppardt/ een heet dier/ beteyckent dronckenschap / en is Baccho toeghe-wydt: want het Panther-dier wordt van den Jaghers droncken ghemaect / die hem vooren stellen eenighen Wijn in t'veldt / daer het seer lustigh nae is / valt droncken neder/ en laet hem vanghen.

Van het Tyger-dier, en zijn beteyckeninghe.

Wreetheyt.

Met het Tygher-dier wordt verstaen wreetheyt. Maer daer sy Bacchi waghen trecken / wpsen sy/ dat door den Wijn des wreeden geest wordt versacht/ als hy maerlijck wordt ghedroncken (also eenighe meenen): doch onmaerlijck / maect hy de wreede wreeder.

Wrake.

Wordt verstaen met den Tygher/ die t'Beerdt doodet/ wrake/ daer den Jagher zyn jongen in't afwesen mede hadde ontvoert: welken van den Tygher vervolght/ laet ter noot een jong ballen/ dat t'beek inden nest loopt dra-ghen: en door zyn groote snelheyt haest weder ghenakende/ laet een ander vallen/ en so voort/ tot dat hy hem in een Schip berghet/ en t'Beerdt moet laten/ dat dan strax wordt ghedoot.

Snelheyt.

Wordt met hem oock snelheyt / om de voozgaende oorfaeck / afghebeeldt.

Van de Beyrinne.

Kinder opvoedinghe, oft kindertucht.

De Beyrinne / welker jongheit Beerst maer en zyn een rouwe clomp vleesch / daer men niet aen ziet als de nagelen / maer met lecken doet hebben hooft/ ooghen/ en alle leden/ is te verstaen / dat den Mensch zyn gheslacht niet moet laten opwassen/ ongeschicht en wanschapen nae den gheest: maer met onderwysighe tonghe / volcomen ghebaente der goede zeden gheben.

Toornicheyt.

Met den Beyz wordt oock afghebeeldt de toornicheyt: want dit Dier hem seer heftigh en wreedlijck vergramt.

Den Ezel.

Den Mensch uptghebeelt met een Esels hooft / beteyckent onberstandt: want den Esel is seer onberstandigh/ en vergheelijck.

On verstant.

Den Esel beteyckent oock luyheyt. Hy wordt vergheleken den ondersten Molen-steen / die altydt stille licht. Mer den Esel wordt oock beteyckent geduerighen slaesschen dienst.

Luykeyt.

Den Muyl.

Met den Muyl wordt den Bastaert beteyckent.

Bastaert.

Den Kemel, oft Kameel.

Met den Kemel wordt uptghebeeldt den heel rijcken Man (so Origenes segt) den Kemel is oock het cromste en on-bolligste Dier datmen vint: hem worden veel knien en dgien toegeschreven/ gelijck den rijcken veel vermogh. Met den Kemel wordt oock den deughtsamen lydtamen Man vergeleken: want hy sterck/ is bereyt te dragen/ knielen de neder om t'last op hem te laden. Den Kemel gefwolgen en de Mugge uptgespoghen / wordt van eenighe verstaen/ dat den Verlosser / die ons last op hem nam/ den Kemel is vergheleken / en de uptghesifte Mugghe den Moorder Barrabas.

Den rijcken deier Wex

Deughte en lijdtfaemheyt.

Den Haes.

Met den Haes werdt de wakentheyt uptghebeeldt / om dat hy met open ooghen slaeyt: zynen Griekfchen naem bynght mede kijcken / oft aenschouwen. Met den Haes wijfen eenighe oock t'ghehoor aen/ om zyn groote ooren wille. Hy beteyckent oock eenfaemheyt: Niet alleen is hy geern uyt het volck: Maer hy is altydt alleen in zynen leghe. Met hem wordt de vzeese beteyckent: want hy een seer vzeesachtigh Dier is.

Wakentheyt.

Ghehoor.

Eenfaemheyt.

Vrees.

Den Vos.

Met den Vos wordt beteyckent schalckheyt/ oft een schalck Man. Een Vossen huydt met een Leeus huyt t'fa- P wij men

Crachten schalckheyt.

men genaep oft ghebonden / betepreken loofheyt en cracht.

Den Mol.

Blintheyt. Willighe onwetenheyt. Gehoor.

Met den Mol wort de blintheyt betepkent; oock bliende oft niet lievende 't licht der Sonnen/ verstaetmen by den Mol / die willens niet willen weten. Hy betepkent oock gehoor; want hy verre hoort / te meer hy in oft vast aen d'Werde is.

De Ratte.

Schade.

Met de Ratte/die een schadich Dier is / wort betepkent de schade / oft het verlies.

De Katte.

Onrechtveerdigen Richter.

De Katte betepkent een onrechtveerdigh Richter; want sy is dickwils in huyschadigher als de Mupsen/die sy als meesten dief / om hun dieverije straffende is.

De Slanghe.

De Weerelt. Ghefont. heyt.

Slanghe in't ront / met den steert inden mont / betepkent de Weerelt / daer alles in wesen blyft door voortteelinghe. De Slanghe aen eenen stoek / als Esculapij staf / gewonden / daer aen den steert het oude huydt af hanght / beteeckent ghesontheit.

Her Jaer. Wijshheit. oft voorlichticheyt. Ondanck. baerheyt.

Met Jaer wort oock betepkent met de Slanghe / rondt liggende / met den steert onder de kele. Met de Slanghe / wort oock wijshheit oft voorzichtigheyt verstaen. De Wdere / die in't versamen het Darnken het hooft afbijt / beteeckent ondancckaerheyt; en daer de jonghe / ter Weerelt comende / de Dooder dooden / is wazake / en ondancckaerheyt.

Wrake. en ondancckaerheyt.

Mercurij gheslanghde roede.

Menschen. gheboort.

D'Egyptische hebben dees Mercurij roede beduydt op de voortteelinghe oft gheboort der Menschen / seggende / dat ter waren d'z Goden over d' Mensch / als hy ghebozen wort / den Gheest / d' Wontuer / de Liefde / en Behoefsticheyt; de Sonne / hooz den Gheest; de Mane / hooz d' Wontuer over 't lichaem / dat de veranderinghe der toeballen is on-

derwozpen; de Liefde uytghebeelt met de vereeninghe / en onderkussinghe; de Behoefsticheyt met de knoop; de vlercken oft vederen / de snelheyt der gedachten. Met Mercurij roede / wort betepkent vrede en eendracht; dan wordter somtijden bygeboeght den overbloedighen hooz vol vzychten / bewijfende / dat uyt eendracht / voorspoedt en overbloedicheyt comt.

Vrede. eendracht.

Voorspoet.

Het Schorpioen.

Het Schorpioen / dat syn bergiftheyt in den stekenden steert heeft / beteeckent een boos oft vbandich bedroch.

Bedroch.

Den Salamander.

Den Salamander / levende midden 't verblindende vper / wijst aen / een volstdich Mensch / oft de volherdicheyt.

volstandich heyt.

Van Medusa.

Is te sien in d'Wlegginge op Metamorphosis, wat haer slangde hooft aenwijst; soo oock van Hydra.

Den Oyevaer.

Is een teeken van Barmherticheyt / Ispende zijn Ouders. Den Egyptische Coningh-staf was boven met een Opbaers hooft / en onder met e' vlietpeerdt / oft Water-peerdt; bewijfende / dat Barmherticheyt te boven ghinght wzeerheyt / oft onbarmherticheyt. Den Opvaer wort ooc gevocht by Iustitia, oft de gherechticheyt / dat hy eenich recht soude doen / dan weet niet oft gegewis is.

Barmherticheyt.

Barmherticheyt. boven wreetheyt.

De Kraen.

De Kraen / met een steen in een opgheheven claeum oft voet / betepkent wakenheyt. Met hen vergaderinghe die sy houden / bewysen sy eenen ghemeeenen staet. De Kraen / dzaghende eenē steen in de voet / om van den windt niet wech gedreven te worden / betepkent wijshheit.

Wakenheyt.

Ghemeeenen staet.

Wijshheit.

Den Gier.

Den Gier / beteeckent Liefde / en barmherticheyt; want in hondert en twintich dagen dat hy zijn jongē voetschepdt

Liefde. en barmherticheyt.

D'oprechticheyt. en onnoselheyt.

schepdt hy weynigh daer van; maer soecht hem aez al ontrent den nest / en wanneer hy niet vint / bijt hy zijn dgie open / en geeft zijn jongē het bloedt / niet mogende lijden datse gebzerck hebben. Waerom men van oudts den Gier op het crups stelde; Want van den Pellicaen leest men niet / dat hy zijn jongen met zijn bloedt spijst. Den Gier is oock den rechtverdrichsten van alle crombeckte roofvoghelen; want hy roert niet aen dat leeft / van het doode / daer hy mede te vreden is; Hy bederft geen vzychten / noch hindert geen taine Dierē / wesende nz moozdich van aerdt. Plutarchus noemt hem onnosel.

Van den Arendt.

De Keyserlike macht.

Den Arendt / die den Keyserlike staet bewijst / het Roomsch tepcken is / en die Iuppiter boven al ander Voghelen macht heeft ghegeleuen / is swart; desen is licht / edel / moedigh / en sozghvuldich zijn vzychte te voede; desen beteeckent de Keyserlike macht; want desen voghel is Coningh inde locht / ghelijck den Dolphijn in de Zee. Den Arendt betepkent oock eenen veerdighen snellen geest; want hy siet zynen roof van verzen / en heel leegh in een groote diepte / t'welck op de veerdicheyt des geests wordt gheduydt. Hy beduydt oock eenen vasten Legher / staende eenē clauw in d'Werde / vattēde met d' anderē t'Schaep by zijn vleys; oock heeft hy eenen steen in zynen nest.

Den Phoenix.

Wtcomenheyt.

De Sonne.

Met den Phoenix wordt verstaen d'uptnemenheyt; ooc pleegtmen uptnemende Darnen in gheleertheyt oft Const te heeten Phoenix, om datmen maer eenen / oft zyns ghelijck niet en vint. Men ghelijck by desen voghel oock de Sonne. Desen Phoenix soude oock (nae eenigher segghen) zijn dgie openē / en doen bloedē / van welc bloedt eenen woorn soude wassen / daer den uleuwē Phoenix van voort comē soude.

Den Pellicaen.

Den Pellicaen is een cleenen Vogel / die in een eensae boschen hem

onthoudt; oock beelhy den pijl / inde marassen. Daer zijnder ander die groot zijn / jaē (hy eeniger seggē meer) der als de Swaen. Sy leggen hun eperen in eenen kuyt in d'aerde. De Vorders / soo haest als de jonghen uyt den dop zijn / gaen den nest omsetten met d'zoogh goedt / en maecken een vper. Den Pellicaen siende den roock / comt om sijn jongen te helpen / meenende niet sijn wiercken t'vper uyt te doen / verbrandt de vederen / dat hy doodt oft ghebanghen blyft; soo dat hem eenige maken sittende in een vper. En delwijl hy soo veel doet / om sijn jonghen te beschermen / wort met hem de liefde oft barmherticheyt betepkent.

Liefde. en barmherticheyt.

Den Wl.

Den Wl bewijst wijshheit / delwijl hy den Voghel is van Minerva, Goddiane des raedts / ende der wijshheit. Sommige willen / dat hy betepkent den ghenen / die pdel wetenschap naetracht / sonder de deucht te behartigen; want desen Vogel siet inde nacht / maer by den dach niet. Die van Athenen hielden hem tot teeken van overwinninghe. De Egyptische / een teeken vander doot.

Wijshheit. Onnutte lesringhe. Verwinninghe. Doot.

De Kraye.

Met twee Krayen by een / wordt afgebeeldet den vreedtsame eendrachtigen Echten staet; want dees Vogel is maekhander seer lief hebbe. De Kraye beteeckent oock gesnap / oft veel claps / Minerva vbandigh; want wijse luyden / die met humen geest te werken hebbe / haten tgeclap. Met de Kraye / sonderlinghe de honte / wort den Winter betepkent. De Kraye wijst aen een langh leven; want men seght / datse hondert Jaer leeft.

Vredigen. Eche. Veel claps. Winter. Lang leven.

Onkuyshheit.

De Mossche.

De Mossche betepkent onkuyshheit; want desen Vogel seer onkuysh is / en daerom aen Venus wagen ghespannen.

De Valck.

Met de Valck wordt betepkent t'Wschers

Den Gheest. scken gheest/die seer snel is: Want den Valk is den snelsten onder alle Vogelen; en Plato noemt den gheest gebleu-ghelt. Met de Valk / wort oock roo-berje verstaen/en dieberje: want 't is een tyran onder de Voghelen / en seer bloetgier. Eenighe / om dat de Valk alle Voghelen int vliegghen overtreft/ houden hem booz de verwinnighe/ oock de veerdicheyt/en vlijt: maer veel wort hy ghehouden booz de Hope / als hy thoort en 't ghesicht verstoppt heeft/ en dat upt dese spreuck / Na de dup-sterheyt hope ick het licht.

De Duyve.

Liefde. De Duyve/ oock een van Venus Wa-ghen-peerden/wort booz de liefde ghehouden: Want sy malcander schijnen te kussen. Sommighe willender een gheestlijcke liefde mede betepcken. Sy wort oock genomen booz d'eenbul-dicheydt/ om datmen leest/ eenbuldigh als Duyven: En om datse sonder galle is/ booz de goedertierenheyt.

De Tortel.

Weduwlyc-kenfact. Met de Tortel / sittende op een doz-re tacksken/ wort den Weduwlijcken staet betepkent. De Tortel betep- kent oock kuyfheyt.

De Swaluwe.

Snappinghe. De Swaluwe wort genomen booz snapperje/ oft veel gesnays: oock booz den Lenten / om datse altyts met den Lenten weder comt. Oock booz den ontrouwen vriendt: want sy is ons des Somers by/ als wy boozspoet hebben/ en veel vruchten/ maer 's Winters/ als men den meesten noot heeft / is sy ban ons gebloden. Sy soude oock met ha- ren nest/ van sijck gemaect/ aenwij- sen het Bouwmeesterschap.

De Swaen.

Poeten. De Swanen die eenighe seggen wel te singhen/ bysonder in den ouderdom/ worden gheleken by den Poeten/ die in den ouderdom best dichtē. Van dit sin-ghen der Swanen weet Plinius niet te schryuen: oock en vindmen hier te lan- de schier gheen Voghel die so weynigh

gheluyt gheeft. Het moeten in Grieck-landt eenighe andere zyn gheweest. De Musijcke wort uptghebeeldt met een veel Swanen / op den Oever van een Wiet singhende/ zynde verweckt dooz eenen Zephyrus, te weten/ een kindt dat- ter by staet / hebbende vleugelen / en blaest bloemkens upt: want die Swa- nen ghinder in verre landen schijnt sin-ghen seer soet / als den Westen windt waept.

Den Nachtegael.

Den Nachtegael wort oock ghesielt tot een tecken van de Sang-const / oft Musijcke.

Den Paepgaey.

Den Paepgaey wort gehouden booz de welsprekentheyt.

D'Exter.

D'Exter gheeft bewijs van clappe-rije.

Den Pouw.

Den Pouw wijst aen d'onneere des rijckdoms: want als den Pouw ten mopsten is / met zonen opgeheven ope- nen steert/ is hy allez schoon van boozē/ maer niet van achter/ oock niet schoon van voeten. So oock den rijckdom ge-lijck wel schoon: maer siet mē somtijts te rugge/ hoe hy berregen wort/ so is het d'ickwils schizicklich en leelijck om aensten. Eenen ouden Phocylides seght/ 't goet doet hoogmoedig zyn/ en tquaet doen menighbuldicht. Om die upt te beelden/ most den Pouw met verheben steert/ eenen voet om hoogh heffen. De Pouw wijst aen den hoogmoet: want als hem veel staen en besten/ rijst hy den steert. Sijnen steert alleen/ bewijst d'on-ghestadicheydt des rijckdoms: Want desen steert valt met ballen des loofs/ en wast met het wassen.

De Henne.

De Henne/ met haer vleckens onder haer vleugelen/ bewijst liefde.

Den Haen.

De Haen/ bewijst waketheyt/ waacht houden/

Waketheyt. Houden / en de sentinelle / om dat hy de wiecken slaende / ter middernacht traeyt/ soo Lucretius seght / met luyder stem/ roeyt hy de mozzhenstronde. Hy wort Mars Vogel geheeten/ en wijst aen grootmoedicheyt/ in strydt-lust: want dit goet is altydt bereyt malcander te beverhen.

Den Gans.

Vastewacht. Den Gans/ aen eenen ancker gebou- dē/ bewijst vaste hoede/ oft wacht. Met eenen steen in den beck / bewijst hy stil- swijghen: want sy comen qualijck swij- gen/ daerom als sy over den bergh Tau- rus vliegghen / nemen sy steenen in den beck / om van den Arenden (die daer veel zyn) niet te wesen ghehoort. Den Gans bewijst den ghenen / die de Doe-terje byandich is: want hy wijckt den Louwer.

Den Struys.

Justicie. De schoon pluymen van de sen Vo- gel/ om datse soo eenparigly oft ghelyck zijn / worden ghehouden te beteecken den Justitie/ oft gherechticheyt.

De Vleermuys.

Onverstandt- beminnen. De Vleermuys betepkent een / die de wetenschap oft wijsheyt haet/ en be- mint het onverstant/ om datse den dagh haet/ en den nacht be mint.

De Honigh-bie.

Coning-ryc. De Honig-bien betepcken een Co- ninghryck. Met/ en in den Helm vlie- gende/ betepcken vrede. De Honigh- bie betepkent oock kuyfheyt.

De Vlieghe.

Moeylijck- heyt. Hartneckie- heydt. De Vlieghe betepkent moeylijcheyt/ en hartneckicheydt/ om datse soo hart- neckich den Menschen quelt.

Den Stapel, oft Douw-krekel.

Clappaert. Desen wijst aen een ydel clappaert. Men maect oock eenen Douw-krekel sittende op de Luydt neffens de snaren/ tot een tecken der Musijcke.

De Spinnekop.

Ydel werck. Het Spinne-webbe wijst aen een on- nut werck oft Const.

Den Dolphijn.

Den Dolphijn/ den snelte wisch der Zee / die over de hoogste masten hem opschiet/ betepkent snelheyt. Van hem was een spreckwoordt: Ghp leert den Dolphijn swemmen.

Het Camelion.

Het Camelion / dat alderley verwoen aenmeent waer het by comt/ beteechent den Lof-tuyter/ die peder na den mont spreekt.

De Schildpadde.

De Schildpadde wijst aen / dat de Wouwen inhuyfsg behooren te wesen/ gelijc sy/ en de Slecke zijn. Sy betept kent oock traegheyt.

Den Kreeft.

De Kreeft beteecket ongestadicheyt: want hy gaet somtijds boozwaerts/ somtijts ter syden upt/ en somtijts ach- terwaerts / toonende als een lichtbeer- dich Mensch groote ongestadicheyt.

De Slecke.

De Hupsdrighsche Slecke / betep- kent Aerdtsche ghesintheydt. Tot hier toe hebben wy van de Die- ren/ Voghelen/ en Wischen gesproken. Nu sullen wy den Mensch booz eerst booznemen/ beginnende aen zyn hooft/ en soo boozts alle zyn leden naevol- ghende.

Van 't Menschen Hooft.

Mets' Mensch hooft/ wort betep- kent het begin/ de Heerschappije/ besonder alst becroont is. Het dobbel hooft/ als dat van Janus, betepkent wijs- heyt/ om dat den Wijsen so wel boozstet het toecomende/ als hy het boozledē na- denckt. Het dyp-hooft van Geryon, willen eenighe betepcken de dyp ig- den/ den boozleden / teghenwoozdigen/ en toecomenden. Die Iano vier aen- sichten toe-eyghenen / willen de vier Jaer-deelē daer mede te verstaen gebē.

De Ooghen.

Met een open ooge/ wort betepkent dera

Godt. Leven. Doot. Wijsheyt oft kennis. Droefge-moet. Voorlich-ticheyt. Wyse heer-schinghe. den aensiende Vader der lichte/Godt. Met een open ooghe wort t'leven / en met een ghesloten de doot betepkent. Een open ooghe in een herte / wijsheyt oft kennis. Een tranende ooghe in't herte / een droef ghemoet. Een ooghe inde handt / voorsichticheyt / oft te ver-eden bedencken / gene men doet: op den Coningh-staf / wijse heerschinghe. De regen-deelen comen met gesloten oog-gen betepkent worden.

De Ooren.

Ghehoor-saemheyt. Ongehoor-saemheyt. Met open oore int hert / verstaetme ghehoorsaemheyt: met toeghestopte / onghehoorsaemheyt: een handt houdende met de dupin en den vinger daer naest / beteckent onthoudt / oft me-mozie.

De Tonge.

Memorie. Welspre-kenheyt. Stilswijgen. Een Tonghe over-eynde gehouden met een handt / betepkent welspre-kenheyt: om dat welspreken een daet is / en dat de handt totter daet bequaet is / en oock macht bewijst. Een af-ghesneden Tonghe betepkent stille Swijghen.

T'Herte.

Liefde. Verlich-tinghe. Eendracht. Met t'Herte can veel dings betee-kent worden: bydende / ist liefde: met een Sterze in / inwendighe verlichtin-ghe: en meer datmer by voegen mach. Als twee Herten t'samen ghebonden / eendzacht beteckene: en t'gene wy elder van de ooge daer in hebben ghe-sept / en vergheleken.

De Handt.

Werck. Onnoo-selheyt, oft onschuld. Trouwe. Vriendt-schap. Vreckheyt. Giericheyt. Met de rechter handt / wort werck betepkent: met twee wasschende han-den / onnoselheyt: met twee rechter in een / verbindinge / trouwe / vrientschap / en groetnis / betupghende dat de twee / die de handt gheben / malckander te dienst zijn. De geslote sincker handt / is giericheyt oft vreckheyt: waer op Diogenes plagh te seggen / datmen den vrientden gheen ghesloten handt moest bidden. Oock de openhollighe handt / bewijst giericheyt / staende altyt open om t'ontfanghen / t'welck den Athenen

werdt betweten met dit veers. Athenen soo hy sterft, reyckt noch al uyt zijn handt.

Woozts rannen veel dings met den handen uptbeelden: alsmer eenen vleu-ghel aen doet / een vlytighe oft snelle handt: rustende op Slercke oft Schilt-padde / traechteyt / oft traghe handt.

Den Voet.

Den voet op t'water staende / betep-ket een ydel ofte voorgeefs voornem oft bestaen / oft onstant vasticheyt / de-wijl men den voet op t'water niet ver-stighen can. Maer den voet staende op eenen steen oft aerde / bewijst stant-vasticheyt. Hy betepkent oock een grondt-steen / oft grondtvestinge: tre-dende op schatten / Croonen / en crans-sen / betepkent ootmoet / oft verachtin-ghe des rijckdoms / en tijdtijcke eere. Voet op voet / betepkent rust: dit wort waer genomen aen beelden / die men maect aen den graven.

De Knien.

Twee ghebooghen knien / bewysen ootmoedighe onderwerpinghe.

Den Vingher.

Den wijsvinger op den mondt / be-wijst stils wyghen: in sulcken doen oft ghestralt wort gheseyt Harpocrates en Oros ghebozen waren / oft ter Werelt quamen. Den ring aen den ring-vin-gher / dat is / naest den cleenen / bewijst den houwelijcken band. En alsoo den ringh is een teeken der dienstbaer-heyt / oft onderwoyphenheyt / steekt den Bupdegom de Bupyt eenen aen / bewysende / dat sy hem dienstbaer oft eyghen is.

Van den Circkel.

Den Circkel / om zijn rondicheydt en onepndelijckheyt / hebben d'oude Egyptische willen hebben tot een be-tepkeninge van den eeuwiggen Godt. Sy hebben oock de Sonne / Mane / en Weerelt daer mede aenghewesen.

Van t'viercant.

Met een recht viercant wort betep- kent

Snelle handt. Traghe handt.

Ontstante vasticheyt. Scantvasticheyt. Grondtveste. Ootmoet. Rust.

Ootmoedighe onderwerpinge.

Swijgen.

Houwlijc.

Godt. Sonne. Mane.

Een oprecht Man. kent een oprecht deughdlyck Man: want ghelijck t'viercant heeft vier ef-fen streken / en vier hoecken / soo is zyn ghemoedt / werck / wooydt / en gherucht oprecht / eerlijck / en loflijck.

Den dry-hoeck.

Hier by wort het recht oft Justitie geleken / om dat den dry-hoeck over al ghelijck is.

Van de Mutse, oft Hoedt.

Vryheyt. Met den Hoedt / wort besonder aen-ghelesen de vryheyt: want outs tijdt de Slaven gheen Hoeden mochten dra-gen / van vry ghemaeckt wesende / gaf-men hun de Hoet. Hier uyt is van outs gheromen t'Hoedt-weeten / en hoest-ontdecken voor malckander / tot bewijs / dat d'een den anderen hem aanbiedt zijn dienaer te wesen: So in Italien de wij-se int wooyt gaen en groeten is te seg-ghen / Ich ben u dienaer. Sulck be-wijst oock t'hant-bieden / als vooy he-nen is verhaelt.

Scepter, oft Rijck-staf.

Coningh-lijcke macht. Wakenheyt. Den Rijck-staf / oft Coning-staf / be-tepket Coninglike macht: d'Egypt-sche maecten op t'eynde des Sce-p-terx een open oogh / bewysende / dat den Coningh / neffens zyn macht in zijn heerschen / moet wesen wacker / en toetsichtich / oft opsichtich.

Des Conings Croon.

Weten. Eere. Eenighe meenen / dat de Croon be-teekent de Wetten / die aen malckander vast hanghen als een Croone / en datse niet gheschepden noch ghezoken mo-ghen worden: vergheleken daerom de Croon een hepinghe / oft muzz: Sy beteckent eere / en den Bloemkrans hzelpcheyt.

De Muyren.

De Croon voor Stadts muer. Cracht. De Croon wort ghenomen voor de mueren van een Stadt. Waerom Ana-croon-seyde: de Croon der Stad / leydt neder plat. Noch houden eenighe de Croon van den hoozn zyn hercomst te hebben / en dat by den hoozn t'Coning-lijck wort gheleken / en by de cracht / so

wy noch ghesepdt hebben. Waerom Horatius seght van Bacchus: Stet daer / ghy gheeft oock hooznen t'arm volck. En Ovidius ergen: Het is een vzeucht / als den armen crigght macht.

Den Diamant.

Den Diamant wort by de deught geleken / die niet te verwinnen is: oock by de volherdicheyt / oft een vast vooy-nemen. Maer t'Bocken bloet / is hem meest byant: want den lust van vleesch en bloedt / oft oncrupche begheerte / is der deught heel teghen / en schadich.

Den Spieghel.

Den Spieghel houden wy heel vooy de kennis onses selfs: doch wort hy van outs ghehouden voor valscheydt / vertoouende slercks den schijn van het waer wesen / maer de waerheyt selfs niet: Want al wat recht is / toont hy sincker / en wat sincker is / rechts.

Een Boghe.

Den gespannen Boge / met den Hyl aen de pees / al bereyt te schieten / wort voor krijgh verstaen.

De Pijlen.

De Pijlen / in eenen bondt gebonden / liggende eenderley / betepkenen eenic-heyt oft eendzacht / gelyck den Coning van Tartaren Scylurus daer mede aen-wees zyn rachtentigh kinderen / een wepnigh eer hy starf / ghelijck Plurarchus verhaelt / daer hy schryft van het te veel spreken. Maer de Pijlen ont-bonden / en verstroyt / beteckent twee-dzacht. Of sulcx wort aengewesen met twee ppen die ongelijck liggghen / malckander met het strael aen de vederen.

Den Schilt.

Met den Schilt wort besonder aen-gewesen beschuddinghe / afweeringhe / oft bescherminghe.

Het Sweerde.

Met het Sweerde wort oock den krijgh aenghewesen. Het Sweert in de handt van Iulicia oft gherechticheydt / wort verstaen straffinghe: Doch d'ou-de plach

Deught. Volherdie-heyt.

Kennis zyns selfs. Valscheyt.

Krijgh.

Eendracht.

Tweedracht.

Bescherminghe.

Krijgh.

Inlizia. de plachten haer te geben in de rechte handt eenen bos roeden t'samen ghebonden/ aen t'epnde hebbende het bijl/ op de Roomsche wijze / en inde Kinche handt een ghelyck hangende schael.

De Saegh.

Quaetspreken. Met de Saegh wort aenghewesen het quaetsprecken: want sy met haer tanden verflindt/ en hardt bytende is/ makende oot op den quasté des houta sonderlinghe groot gherucht.

Den Blixem.

Wijt gheacht. Den Blixem betepckent een seer wijt gherucht van yet heerlijck ghebaen: hier toe maecten die van Egypten de stemme der Locht / te weten/ den Donner: welckes beelot is den Blixem. Met den Blixem wort oock groote snelheyt betepckent: liggende op ee kussen/ is hy goedertierenheyt te verstaen soo men siet in de Munte van Antonius Pius.

De Sonne.

Godt. Waerheyt. laer. Dag. Met de Sonne wort betepckent den eenigen Godt/ oock d'oprechte waerheyt. Met de Sonne wort het Jaer betepckent/ t'sontpden den dagh.

Van de Mane.

S'menschen natere. Maend. Onstadicheyt van s'Menschen gheest. Ghelijck eenige met de Sonne hebben de Godtheyt te kennen ghegeven/ soo hebben sy met de Maen de Menschelijcke natuere oock betepckent/ om der Manen veranderlijckheyt: De Mane met den hooznen om leegh/ betepckent de maendt. De Mane betepckent oock d'onstadicheyt van s'Menschen geest.

De Sterren.

Godt. Siel. Met de Sterre betepckenen sommighe Godt: sommighe oock de Siel van een verstorven Lichaem: en de mozghenstonde met den dagh-sterre/ Venus wesen de.

Den Ancker.

Maticheyt. Den Ancker die rust/ betepckent vasticheyt/ en stilheyt: wesende met eenen Dolphijn bewonden/ wijst aen maticheyt.

hept. Daer wort oock met den Ancker hope aenghewesen.

Den visch-haeck, oft Angel.

Bedrogh. Den haeck/ die den Wiffchen schijnt te spysen/ en gebanghen houdt/ betepckent bedrogh.

De Lampe.

Leven. Aenghedaen doot. Natuerlijcke doot. Wakenheyt. Een brandende Lampe / betepckent het leven des Menschen: de Oly / des lebens bochticheyt/ die s'lichaems tijt te onderhoudt. Het vper van een Fackel dat uytgheleecht wort/ betepckent een doot / die door ghewelt wort veroorzaect. Daer t'vper van een keerse/ fackel oft Cozse / van selfs door gebreck van stoffe uytgaet / is een natuerlijcke doot te segghen. Met de Lampe wort ooc verstaen de wakentheyt en nachtsche vlijt: waer in grooter weerden waren bewaert de Lampen van Demosthenes, Aristophanes, Cleanthes, en Epictetus.

Den Fackel.

Nijdt. Liefde. Onderlinghe liefde. D'Egyptische Priesters / ghelijck sy met t'water/ en bysonder de Zee/ verstonen voor haet en nijt/ verstonen sy met het vper de Liefde / waerom Cupido den fackel ober al wort ghegeven. Liefde die onderlings is oft van weder syden ghelijck / wort afghebeelot met twee fackels t'samen ghebonden/ ober eyndt ofte int crups / en brandende: maer de fackelen met t'vper om leege / betepckent twee doode ghelieven/ dese woorden aen de graven ghemaect.

Den Rook.

Doode ghelieven. Cort leven. Droefheyt. Onwareneheyt. Den Rook betepckent ons bluchtighe cozt leven: oock de droefheden des levens: en onwetenheyt / ghelijck het vper leeringhe oft wetenschap bewijst.

Den drytandt.

Zee. Met den Drytandt wort verstaen de Zee.

Den Ploegh.

Landbouw. Den Ploegh betepckent den Landbouw.

Den

Den Breydel.

Maticheyt. Men houdt den Breydel voor een teecken van maticheyt / oft zedicheyt/ oft bedwinghlijckheyt.

Den Spinrock.

Doot. Den Spinrock / en de Spille daer den draet is gebroken/ bewijst de doot.

De Stricken.

Bedrogh. Stricken / betepckenen heymelijck bedrogh / en loose aenflaghen / oft bedrieghlijcke laghen.

De Ketten.

Snoode Wercken. De Ketten / betepckent de boose snoode wercken / die aen malkander hanghen / oft d'een uyt d'ander voortromen/ gelijk de Ketten met den schakels t'samen hangt.

De Molen-steenen.

Ghemeen- saemlyc. De Molen-steenen/ daer d'een sonder d'ander niet vermact / betepckenen de ghemeensaemheyt en vrientschap der Menschen/ welke vrientschap wort gheheeten nootsaekelijckheyt te wesen: want peder behoeft vzienden / en onderhandelinghe te ghebruycken/ sal hy connen leven.

Den Altaer.

God- dienst. Den Altaer betepckent Gods dienst/ oft Godsbruchticheyt.

Den Pylar, oft Colonne.

Rust. Vasticheyt. Een Vrouw rustende met den elleboogh op een cozte Colonne/ hebbende de handt onder t'hoofst/ en inde rechter handt eenen Palm/ betepckende oudts tijts rust/ en stillicheyt. De Colonne betepckent oock vasticheyt.

Den Palm-boom.

Vewinninghe. Den Palm-tack is een teecken der overwinninghe.

Den Louwer.

Vewinninghe. Den Louwer betepckent oock vewinninghe: met hem waren kepsers en Poeten bekrant.

D'Eycke.

Borgher verlossinghe. De Eycke looven krans met den Eyckelen/ betepckende van oudts de bescherminghe der Borzgers: waer mede dan bekrant waren die eenigh Borzger hadde verlost inden krijgh. De Eycke betepckent oock deught/ en sterckheyt: want eenighe meenen / dat Hercules knobse van dit hout was / om dat het sterck is: eenighe meenen / datse van Olijf-hout was.

Den Note-boom.

Houwelijck. Kuyfheyt. De Note is van oudts een teecken van het Houwlijck.

De Wilghe.

Onvruchtbaerheyt. De Wilghe betepckent kuyfheyt/ en onvruchtbaerheyt.

Den Olijf-boom.

Vrede. Barmherticheyt. Verwinninghe. Den Olijf-tack/ is vrede: de Oly/ barmherticheyt / en vzeughde. Met eenigh gheslacht der Olyven/ was verwinninghe bewesen.

Den Wijn-stam.

Vrolijckheyt. De Wijn-druyf betepckent vrolijckheyt/ en vyzmoedicheyt.

Den Vijghe-boom.

Vrymoedicheyt. Soetheyt. Soetheyt der waerheyt. Met de Vijghe wort aenghewesen de soetheyt / oft de soet-aerdicheyt der goedertieren Menschen: en de soetheyt der waerheyt.

Den Roof-boom.

S'Menschen cort en swack leven. Suyver ghemoet. De Roose bewijst de coztheyt van s'Menschen swack leven / om haer ongheduylicheyt / en datse in dooznen wast: gelijk des Menschen leven van heel benouthepdt wort aengebochten. De Roos betepckent oock den wellust der vleeschelijcker liefde / om haer ongheduylicheyt.

Witte Lely.

Schoonheyt. De witte Lely betepckent suyperheyt des ghemoets/ en schoonheyt.

Den Distel.

S'Menschen levens swackheyt. De Distel-bloet/ die haest vergaet en versuipst /

herstuyft / betepkent de swacheyt van
's Menschen leven.

Een Riet.

Swackheyt
Wackelmoedicheyde.
Het Riedt betepkent 's Menschen
swackheyt / oock wanckelmoedicheyt.

De Couwoerde.

Gesontheyt.
De Couwoerde betepkent gesontheyt: want d'oude Grieken hadden de ghewoonte te segghen: Alsoo ghesont als een Couwoerde.

Koolen.

Den wijn-stam / oft Druyf / tusschen twee Koolen / betepkent behinderde vruchte.
vrijlijckheyt: Want de Kool den Wijn gaert vbandt is.

Den Heul, oft Bolle.

Scadt.
De Heul-bolle betepkent een stad / die met mueren / straten / en veel volck is bewoont: Want so is sy van binnen onderscheyden / en met veel saepkens verbult.

Eynde des tweeden Boecks.

Van de Wtbeeldingen der Figuren /

Door C. V. M.

Het derde Boeck.

N dit voorzigh heb ick nu myn Schilder-jeugt eenighsins den wegh gheopent / om sonder letteren eenighen sin of meninghe vooz te stelle / met be-

druydingen / die alle volcken in epghen spraeck / so sy doch vernuftigh / oft petervaren zijn / souden connen raden / en herstaen. Daer neffens eenige sonderlinghe Figuren met betepkeninghe uptbeelden / en den ghesicht voozstellen. Hier in hoeft men aenlagigh / versierigh / en windig: maer niet bertsaeget / oft schymigh te wesen. Want gelijk eens den rijcksumighen Coornhert op dese voozhandige stoffe oft meeninghe sepde: Vooz deur staet geen galgh. Of sy wilde segghen: het staet by / een peder zynen gheest en vernuft hier in te ghebzycken: daer is weynich oft niet aen te verbeuren: Wen ick wel lustigh eenighe voozbeelden der geraemde bedruydselen / oft sin-gebende ghedaenten der beeldingen vooz te stellen / tot een

meerder volboeninghe / daerom icker eenighe nae myn beste vermoghen sal aen den dagh bzyngghen. Het worden wel veel met verwonderen by den gemeenen volcke ghesien / die wyse van sonder letteren te schryven / met teeken en oft figueren / ghelijck de Kethoyckers eenige debyssen oft gedichten pleghen upt te stellen / welke dinghen alsoose niet als in een spraeck gelesen / of verstaen en worden / en zijn soo uptnemende niet / als de oude Egyptische wyse der Hieroglyphické / oft uptbeeldingen. Sy hadden de wyse / datse die dinghen van boven aen den aenvangh gaven / te weren / om den Piramiden / oft Graf-spitsen: somtijts waren sy oock te lesen voozwaerts henen / sommighe van achter. Doch eenige dinghen duncten my betamen soo wel van onder om hoogh ghestelt te worden / als van boven om laegh: gelijk dese navolgende ghemeen spreuck / van het ront beloop der Weerelt / of des Weerelticken wesens.

Vrede bzynght neringhe / neeringhe rijckdom / rijckdom hooghmoet / hooghmoet twist / twist krijgh / krijgh armoede / ar-

de / armoede ootmoet / ootmoet bzynght Vrede.

Om nu dit upt te beelden / heeft men bzyngghen by een / upt het voozgaende Boeck / de dinghen / elck sulckes als het betepkent / en maerken oft stellen in oorden / 't zy van boven nae onder / oft van onder nae boven / de verhaelde dinghen.

Eerstlijck / vooz den Vrede mach men stellen Mercurij rode / oft eenen Helm tot Diekoz / oft eenen Olystack. Neeringe mach men uptbeelden met ploeg-kouter / schip-roer / hamer / truffel / spoel / en sulck noodighste tyngh: Dit mach men op den voozsepden Diekorffschen Helm / oft ander vrede-teycken stellen / tot bewijs dat Vrede neeringhe voozbzynght oft bzynght. Boven de neeringhe mach men maerken rijckdom / met een stock-beurs upt ghebeeldt. Wt den burdel / oft op dese stock-beurs / mach men stellen by Pauw-pluymen / vooz den hooghmoet. Op de Pauw-pluymen / ontbonden verstroepde pylé / vooz de tweedzacht oft twist / met een tweehoofdig lichaem op den twist. Eenem ghespannen boogh / met eenen pyl aen de pees / vooz den krijgh. Clappe / bedel-mael / Aes en schotel / vooz d'armoede / comende upt den krijgh. Op dese armoede mach men maken ootmoet / upt ghebeeldt met krans oft Croon-vertredende voet. Op desen voet / soude van weder volgen den voozigen vrede: doch is onnoedigh van niemog upt te beelden / wetende dat het weder moet beneden aenhanghen / aen den uptghebeelden Vrede.

Snel toeluysteren oft hoorzen / en traegh zijn in 't sprecken is wijsheyt. Dit mach men aldus uptbeelden / eerst sal men stellen een voze niet een vloghel op / daer nae een menschen tonghe op een steck oft Schildpadde / en vooz de wijsheyt een slanghe / oft 't hoost Medusa.

Een snelle handt bzynght rijckdom / en een traghe / armoede. Dit can men uptbeelden niet een ghebleughelde handt / houdende een stock-beurs / en een handt liggende op Slecke oft Schildpadde / houdende een cleppe oft clay.

Ich mocht hier noch een deel voozbeelden deser betepkeninghen byhoegghen / dan ick laet den vernuftighen Schilders voozt selfs nu verriere en by bzyngen / en humen gheest hier in oeffenen. Ich weet wel / dat ick der Hieroglyphicis oft Egyptischer schryften halven niet voldoe / noch den Leser niet voldoen can / het welck de Gheleerdste der Werelt oock niet alleen swaer / maer onmoghelijck soude wesen: Want daer is schier gheen eynde aen den verscheden Characteren / als icker wel veel heb ghesien: / soo van verscheden Dieren en beelderley Voghelen / soo dat het me niet al te raden waer / wat sy daer mede meenden: Doch het waren veel dinghen / die hui Goden / en de heymlijckheyt des Godtsdienstis belanghen. Dese dinghen zijn veel vooz Pithagoras upt Egypten ghezacht in Grieken / en vooz in Tuscanen / en Italien / waer van oock eenighe in d'zuck comen. Eer ick noch eyndighe / behoef ick wel eenighe ander uptbeeldinghe vooz te stellen / aengaende de sin-gebende beelden / waer van veel dinghen ghenoech gemeen zyn: Als / hoe men de seven Deugden uptbeeldt / oock d'ondeughden / vier Elementen / vier Tijden / 12. Maenden / en d'ergheleijche. Hier heb ick gheenen moedt / noch oock tijdt / peder te voldoen / laterde elck by te versieren / en hem te behelpen / met 't ghene voozhenen van my verhaelt is. Ich sal alleek een weynigh aenwijnghe hier van doen.

Van Vrede, oft Eendracht.

De Oude hebben Vrede / oft eendracht (dat ick ghenoech een dinghen acht te wesen) uptgebeelt een Vrouw / ghecroont met Olystacken / en sommighe met Louwer / oft eenen Kooften Crans / en Cozen-ayen in de handt: oft een Vrouw / hebende in de rechte hant een beker / in d'ander den overbloedighen hoorst / om dat in vzedighen tijd overbloedicheyt is. Sy word oock ghebeeldt met den bos ghebonden pylen: oock met een werck-tyngh / daer de Lindzaepers mede hun touwen oft hoor-

Koozdekens hereenigen in het draepen.

Van de Trouw.

De trouwe (om datse onbebleekt moet wesen) was by den Guden gheschildert becleedt in't wit: sommighe meenen wit / om dat by den Gude lippen meest trouw ghebonden wordt. Sommige voegden daer by twee rechter handen in malanderen: Dese twee handen mochtmen stelle op eenē Scepter oft staf / en in haer hant gheben. Het haddē de Gude de rechterhant in grooter weerden: en ghelijck als oster eenige Godlijckheyt oft heyligheyt in waer ghelegghen / daerom sy in trouw vereeninghe malander de rechter handt gaven: en wanneer eenighen opzoer oft beroerte was onder den volcke / om de selve te stillen / stact elck om hoogh de rechter handt: want soo een open hant toonende / beweest een aanbiedinge des breds. Daerom sietmen eenige beelden so te seert als te voet van den Guden / die de rechter open handt bieden. Sy hebben oock by de ghetrouwheyt / oft vooz ghetrouwheyt / gheschildert eenen witten Hondt.

Van de Vriendtschap.

Ilius Giraldus in zijn Historie der Goden / in zijn eerste Synagma, beschrijft de Vriendtschap uptghebeeld te wesen by den Romeynen / en gheschildert met den bloeten hoofde / en jongh van gedaente / hebbende om 'tlijf eenen rouwen groven rock / in welckis voozt was gheschreven / leven en doot: oft con uptghebeelt wesen met brandende Lampe / en met Spinrock en Spil / met ghebrocken draet / in het voozhoofst Somer en Winter: oft uptghebeeldt met blaedloos tack / en met een bloem / als cieraet op 't voozhoofst. Haer cleet was open tot op 'therte / en toonde met eenen vingher haer herte / waer op was gheschreven / verre en by: doch watmē sonder schrijft con doen / soub' ick beter achten. Dese uptbeeldinghe hadd' aldus haer beteykinghe: De jonghe ghebaente beweest een altydt versche vrendtschap / die de

langheyt des tyds niet soude konnen verwelkeren: vloot hoofd / datse vooz alle Menschen toont / en nemmenmeer en schaemt byzient te helpen. Het rouwe cleet / datse haer niet ontfiet / oft datse niet verargert door tegenspoet / maer hemint tot der doot: datse oock spreect tot byzient haers herten meeninghe / en hem niet verberghet / dat met 'therte toonen beduydt wordt: 't schrijft verre en by / dat de waere vrientschap nemmenmeer wordt uptghewischt.

Van d'Avontuer.

D'Avontuere was by den Heydenen: Duptghebeeldt op verscheppen wijzen. Cebes schilder dese op eenen ronden steen / als een raesende blinde Vrouw. Sommige maectense met den Hemelclood op het hoofd / en in de handt den vucht-hoorn: ander maectense met vleughelen en handen / doch voet-loos: oock met een dyffel / oft een schip-roer / en den vollen hoorn. Eenighe schilderense met eē rat / daer climmers en ballers op waeren / en sy dit radt ombdraepende: som maectense van doorschijnig glas / om datse soo broos is / en in meer wijzen oft ghebaenten.

Vande Oorsaeck.

De oude Latijnen Schilderden de Oorzaecke een Vrouw / maer de Grieken in Jongh kindts ghebaente / den eenen voet op een draepende radt hebbende / en 't voozste des aers schijns al met hant bedeckt / en het achterste des hoofts cael en gheschozen / en met vleughelen aen de voeten. Op 't radt staen / wijst haer onstabicheyt: dat het aensicht bedeckt is / bewijst / dat de oorsaeck haer aanbiedende menighen onbekens is / die haer daerom late ongeacht vooz by gaen / sonder haer te grijpen: en als sy wech is / vinden geen hant om battē / dan caelheyt. Een ander / te weten / Ausonius, Lombaerts Poet / steldt op de schouderen van der Oorzaeck het beelt van leet wesen / om datmen de Oorzaeke niet waer nemende / dickwils nae der handt herou ghecrigghet

Van

Van de jonste.

De Schilderije vande Jonste / en was soo heel niet onghelijck die

bander Oorzaeke / en was gebeeldt met een jongh blindt kindt: van welke een Poet sprekende / wend hem tot Appel-lem den Schilder / segghende:

Den Poet.

- A** Pelles, seght my doch, wat Vrouwe siet die ick sie
By Ionke altyt? en blyft ghestadich aen haer se?
- A** P E L. Dat is Phymstryckerije.
P O E T. En wie volght haer dan naer?
A P E L. 't Is Nydicheyt.
P O E T. Maer nu, wat is dat voor een schaer,
Die haer aldus omringht?
- A** P E L. Siet, die haer dus rondtommen,
En onderdanigh zijn, dat zijn voor eerst ryckdommen,
Behaginghen, daer by van alle ondeughts bedrijf
Den oorsprongh in't ghemeen.
- P** O E. Maer dat ghy jonst' aen 't lyf
De Vloghels hebt gheset, wat is daer van de reden?
- A** P E L. Om datse niet en can op Aerd' een voetstap treden,
Maer haer om hooghe worpt, alwaer den goeden wint
Der avontueren waeyt.
- P** O E. Waerom maect ghyse blint?
- A** P E L. Om dat die machtich zijn, oft ryck, niet meer en kennen
Hun oude vrienden goet, oft niet t'aensien ghewennen.
- P** O E. Maer waerom steldt ghy haer met eenen voet op 't radt?
- A** P E L. Om dieswil datse volght, als in onseker padt,
Der avontueren stap, die onvast, wanckelbarigh,
Is even eens als sy.
- P** O E. Waerom hebt ghy eenparigh,
Soo opgeblasen haer ghemaectt met uwer handt?
- A** P E L. Om dat voorspoet verblindt der Menschen ryp verstandt,

Met dese Jonste wil ick den Jonst- aen wille nemen. Daer waren veel ander uptbeeldinghen te weghe te brengen: en voozt upt zynen eygenen gheest te versteren / bebelende my ionstlijck zyn goetionsticheydt: en begheer / by myn dus veel ghebaen moeyte danckelpck

der dinghen sonder eyndt wel meer by te brengen: Dan 't sal genoech wesen / om een ander te verweken / hier meer by te voegen / oft verscheppen vringhen aen den dach te brengen.

E Y N D E.

Register op d'Wdlegginghe van den Metamorphosis Pub. Ovid. Nasonis.

A.					
Chelous,	Fol. 65, a, 76, a	Arne,		58. b	
Acheron,	76. a	Ascalaphus,		41. b	
Achilles,	84. b	Asteria,		44. a	
Achimenides,	98. b	Atalanta,		78. b	
Acis,	97. a	Athamas,		32. b	
Actron,	20. b	Atlas,		35. b	
Adonis,	78. b	Atreus,		91. a	
Aegeus,	57. b	Atys,		77. a	
Aeacus,	60. b	Augias,		67. b	
Agina,	60. b	Aura,		27. b	
Aegisthus,	91. a	Aurora,		59. a	
Aeneas,	95. b		B.		
Aeneas in d'helle,	98. b	Bacchus,		14. a	
Aeolus Wind-Godt,	99. a	Battus,		18. a	
Aesculapius,	16. a	Baucis,		64. b	
Aesculapij doot,	17. a	Belides. 32. a	Byblis,	73. b	
Agamemnon,	91. a	Blixem wat hy is,		13. b	
Aganippides,	49. b	Boeren in Vorsche,		47. b	
Aglaie,	13. b	Boreas,		50. b	
Aglauros,	18. a		C.		
Aiæx Oilei soon,	91. b	Cacus,		70. a	
Aiæx den Telamonschen,	92. a	Cadmus,		19. a	
Aiæx doot,	92. a	Cadmus in Slanghe,		33. b	
Alcides,	67. a	Calchas,		88. b	
Alcmena,	69. b	Calliope,		39. a	
Alectryon,	24. b	Calysto,		15. b	
Alcithoë,	24. a	Canens,		102. a	
Alcynoë,	86. a	Cassandra,		91. b	
Alpheus, 42. a,	Alcea, 64. a	Castalides,		39. b	
Amalthea,	65. b	Castor en Pollux,		44. b	
Ambrosia,	30. b	Cecropsche in Apen,		98. b	
Amphion,	45. a	Centauren,		31. b	
Amphitrite,	63. a	Cephalus,		60. a	
Anaxarete,	102. b	Cerasten,		78. a	
Andromeda,	36. b	Cerberus,		28. b	
Anius, en zijn dochters,	95. b,	Ceres,		42. b	
Anteros,	27. a	Cestus den gordel,		* 4. b, 26. a	
Aonides,	39. a	Ceyx,		86. a	
Aphrogenia,	25. b	Chaos,		1. b	
Apollo,	46. b	Charon,		74. b	
Apollo ghebannen,	39. a	Charybdis,		96. a	
Aquarius,	78. a	Chione,		85. b	
Arachne,	43. b	Chiron,		16. b	
Arcas,	16. a	Circe,		100. a	
Arethusa,	42. a	Clytemnestra,		44. b	
Argo,	52. a	Clytie, 27. b	Cocytus,	67. a	
Argus,	8. a	Coronis,		16. a	
Aradne,	83. b	Coribantes oft Curetes,		3. b	
		Cupido,		6. b	
			Q.		
				Cybele,	

Register.

Cybele,	77.a	Hamadryades,	10.b
Cyclopen ghedoot,	17.b	Harmonia,	33.b
Cygnus,	90.a	Harpyen,	52.b, 53.a
Cynaara,	44.a	Hebe,	77.b
Cyparissus,	77.a	Hecate,	56.a
Cyppus,	208.b	Hecuba,	95.a
D.		Helena,	82.b
Damons,	79.b	Helle,	28.a
Dadalus,	61.b	Helles,	32.b
Danaë,	33.b	Hemus,	44.a
Danaïdes,	32.a	Hercules,	66.b
Daphne,	7.b	Hermophroditus,	28.a
Daphnis,	27.b	Herpocrates,	72.b
Dedalion,	85.b	Herse,	18.a
Demogorgon,	1.a	Hyppomenes,	78.b
Deucalion,	6.a	Hyacinthus,	78.a
Diana,	47.a	Hydra,	70.b
Dianira,	66.a	Hymeneus,	49.b
Diomedes,	68.a, 102.b	E.	
Dis, dispater,	28.a	Ianus,	101.a
Doolhof van Mimos,	63.a	Iapetus,	2.a
Dryades,	10.b	Iasion,	42.b
Dyrce,	45.b	Iason,	51.a
E.		Icarus,	63.b
Echo,	23.a	Icelus,	87.b
Electra,	42.b	Ino,	33.a
Elyfij velden,	28.a	Io,	8.a
Epaphus,	11.b	Ioalus,	65.b
Epimetheus,	2.a, 3.a	Iole,	66.b
Erebus,	1.a	Iphiclus,	66.b
Eresichthonius,	64.b	Iphigenia,	88.b, 92.b
Eriphile,	73.b	Iris,	86.b
Erfe den dauw,	57.a	Isis,	3.a
Efacus,	87.b	Iuno,	9.b
Etheocles en Polinices,	72.b	Iuppiter,	4.b
Euridice,	74.a	Ixion,	31.b
Europa,	18.b	L.	
F.		Laomedon,	80.b
Fama oft Mare,	38.b	Latona,	46.b
Faunus,	69.b	Leda,	44.a
G.		Lemnosche Vrouwen ghestraf van Venus,	52.b
Galanthis,	71.a	Lerna,	67.a
Galathea,	97.a	Lernus,	70.a
Ganymedes,	77.b	Lethes,	76.b
Geryon,	70.b	Leucothoë,	27.b
Glaucus,	97.b	Lucina,	57.a
Goudts crachten,	35.a	Luna,	56.b
Gryllus,	100.b	Lyæus is Bacchus,	18.b
Gulden Eeuwē,	3.a	Lycaon,	5.b
Gulden Vlies,	30.b, 53.b	M.	
Gulde roede,	98.b	Mars,	24.b
H.		Mariyas,	47.b
Haer en nydt, oft nydicheyt,	18.a	Medea,	

Register.

Medea,	54.a, 55.a	hantafus,	87.a
Medusa,	34.a	hilemon,	64.b
Meleager,	64.a	philomela,	50.a
Melpomene,	38.b	phileria,	17.a
Memnon,	95.a	phineus,	52.b
Menelaus,	91.a	phlegeton,	76.a
Mercurius,	8.a	phobator,	87.a
Midas,	79.b	phoenix,	107.b
Milon,	107.a	phrixus,	32.b
Minerva,	37.b	picus,	102.a
Minos,	60.a, 63.a	pierides,	40.a
Minotaurus,	62.a, 63.a	pluto,	28.a
Mæonides,	39.b	plidorus,	95.a
Moeylijcken clappaert,	89.a	polymnestor,	95.a
Morpheus,	87.a	polyphemus,	97.a
Musa,	38.b	pomona,	103.a
Mycilus,	106.b	procris,	60.a
Myrmidones,	60.b	progne,	50.a
	N,	prometheus,	2.a
Najades,	10.b	protheus,	14.b
Napææ,	11.a	pygmalion,	78.b
Narcissus,	23.a	pyramus en Thisbe,	24.a
Nectar,	30.b	pyreneus,	40.a
Nemesis,	103.b	pythagoras,	106.b
Nereides,	11.b	python,	6.a
Nestor,	88.b		R,
Niobe,	44.b	Raserijen,	29.a
Numa Pompilius,	104.b	Rhadamanthus,	60.b
	O,	Rhamusia,	103.b
Ocyrrhoë,	17.a	Rhea,	4.b
Oedipus,	71.b	Romuli afcomft,	102.a
Oenomas,	48.b	Rooms opcomft,	104.a
Omphale,	69.a, 70.b	Roomer Wet-tafelen,	104.a
Oorsprong der artsny,	17.a		S,
Ops,	3.b	Salmacis,	28.a
Orcus,	28.b	Saturnus,	3.b
Orestes,	91.b	Satyren,	10.a
Orpheus,	74.b, 75.a, 76.b	Scylla Nisi dochter,	61.a
	P,	Scylla Phorcys dochter,	96.a
Palemon,	33.a	Semele,	20.b
Pales,	11.a	Sisyphus,	30.b
Pallas,	37.b	Slaep en Droom-Godt,	86.b
Pan,	10.a	Sonne peerden,	12.a
Pandora,	2.b	Sphinx,	72.a, 73.a
Parcæ,	60.b	Styx,	76.a
Paris,	82.a	Syrenes,	41.b
Pasiphaë,	61.b	Syringa,	9.a
Pegasus,	36.b		T,
Pelops,	48.b	Tages,	108.a
Pentheus,	24.a	Talus,	61.b
Perifera,	26.b	Tantalus,	30.a
Perseus,	33.b	Tarpea,	104.a
Phæton,	31.b	Tartarus,	40.a
		Teletusa,	

Register.

Telechusa,	74.a	Triton,	14.a
Terpsicore,	38.b	Troyen ondergang,	94.b
Thetys,	80.b	Typhoeus oft Typhon;	40.b
Thalia,	38.b	V.	
Themis,	71.a	Venus,	25.b
Theseus,	50.a	Vertumnus,	103.a
Thefeus,	57.b	Ulyffes,	93.a
Tirefias,	45.a	Vonnis van Paris,	81.b
Tichon,	59.a	Uren,	71.b
Tityus,	29.b	Vulcanus,	12.b
Triptolemus,	42.b	Vulcani knechten,	13.b

ETNDE.

AMSTERDAM,

Ghedrukt by Paulus van Ravestejn.

ANNO 1616.

t Geslacht / de geboort /
plaets / tydt / leven /
ende wercken

Van

KAREL VAN
MANDER,
Schilder / en Poet /

Witlgaders

Zyn overlyden, ende begraefenis.

En waer 't gheen
grootte ondanck-
baerhepdt (lust-
ge Leser) dat ick
die so volboende
Man / die tot zy-
nen eygen groot-
te achterdeele de
Schilder- kunst
booz de leereligen soo stichtich en lee-
rellick heeft beschreven / en de booz-
naemste der bekentste Schilders / hoe
wel doot zynde / heeft onsterffelijck ghe-
maect / met zyn so gelukkighe als kun-
stighen handt / dooz 't louter / en leben-
dich afmalen van haer wercken en le-
ven / dat ick die oock niet en soude ghe-
dencken? Insonderhept nu hem de ge-
legghenthept so jonstich openbaert: dooz
dien het Schilder- boeck by hem ghe-
maect / soo wel ghewildd / en verkocht
is gheweest / dat daer nauwelijck een-
ghe tot een pzoebe zyn overghebleven.
Over sulcx siende dat eender bewoghen
is gheweest het selfde te herdrukken / nu
dochtet myn niet alleen wel gherijnt te
zyn / maer oock behoozlijck / en recht /
datmer den Karel in seldt die lebend-
zynde / de verrotte doode deden leven /

haer aentreckende den gloziosen rock
des loflijckhepts / so was ick van 't goet
en Gods wegen schuldich / hem in dier-
ghelijcken nae te bootzen / en stoffeeren
hem weder so rustich upt met den Tab-
bert des vermaerthepts / en eerlijck-
hepts / ten verwtelijcken spot des ny-
dighen doodts / en ten trots des doode-
lijcke ppts / soo sal hy eenwlich leven / en
blincken met de kostelijcken Opaman-
ten kroon des heuch'lijckhepts / noch-
tans niet soo als myn gunst wel wilde /
maer ghelijcke myn kleine macht ver-
mach. Waer waerdige Man-der man-
nen! van waer sal ick beginne den roem
drys doozluchtighen geest upt te blasen
om te trompetten de grootmoedichept
van u heerlijck / eerlijck / en leerlijck be-
staen? Wat / sal ick so verwaent zyn / dat
ick niet mijn menschelijcke / en aertsche
ghedachten sal verren aenbanghen te
begrijpen de opghenomenhepdt van u
Hemelsche gheest / die de Goddelijcke
dinghen der Hepligher Schrifsture soo
Salich hebt weten te mengen in u ge-
dichten / datse den menschen al singende
ter zielen in / en uytgevaeren zyn. Wien
heester in u tijdt soo veel te weghe ghe-
bracht inde Goddyuchtige rymetijen!

R

Wat

Wat soetticheyden kunnen der menschen ghemoeden meer wel doen en verheuyghen als u Gulden Harpe, met zyn sangherighe snaren him ingheluyt en ingeluyptert heeft? Wat herte en heeft hem niet verlusticht in u Chyristelike deuntjes / die ghy uytshaterende ten open oopen inme deed vaeren/en dzinghen tot in 't ingelwant der harsens/alwaerse bereyden hondert duysent onuytsprekelijcke bzeuchde. Of sal ick liever met mijn uytelijcke ooghen beschouwen en beschryben de sienslycke wercken van u hooch/en groot verstant; het welcken ghy so edel ende uytmuntende hebt be-toont in de onuytzyfelijcke kunst des malens? Hier stae ick in een twijffel/welck / of wie behoorde vooz te gaē / na die ghy so wel in 't een/als 't ander hebt uytgesteken boven u Cydts-gelicken. Maer wat? De reden die seyt my/ dat ickse beyde sal eben vol doen / en beginnen van u selbe / die de bozne en spzing-ader zyt/daer so ghewenschte saken zyn uyt ontspronghen. So yemant is beluyt om te weten / van waer? van wie? van wat gheslacht? en wanneer dat ghy u beginsel naemt: die hoozt toe:

Karel van Mander is ghebooren in 't jaer ons Heeren 1548. inde maent van Mey/op een Sondach/in een doorp gheheeten Menlebeecke/groot ontrent negen mylen in 't oinnegaen/een lustighe vallepe/wel beset met Landt/huyfscn/boomen/haghen/boschen/meyzen daer verscheyden beeykens dooz vlieten om die te besproepen / ghelcghen in 't midden van 't Graeffschap van Vlaendren/een myle vā Thielt/een myle van Affeghem/ een myl van Butthem/ende een myl van Roose-beke/ in welck doorp gebonden waren / vooz de vernielinghe dooz de Malecontenten / onder het beleyt van Montegni, vijftien-hondert gemonsterde weerbare manne. Ende Roe van Thielt / daer mede sozterende onder de Casselrje vā Coztrijcke/alwaer zyn Vader/ genaemt Cornelis van Mander, was langen tydt ontfangher/ ende Bailliou banden Bassael-Heere van 't voorsz Doorp/ende was daer woonachtich in zyn epgghen huyfinghen / hoven/

ende landen selfs besittende/en ter huyze uytlatende/wesende eē man van leenen/Hoozter van Kostrijcke / ende sommynlen Hooch-pomcter van de voorgefeyde Casselrje / ende was nock een Wyzlaet van 't Wyghsche byze / obermits hy een heerlijck Leen hadde(waer noch acht minder Leenen onder sozterden) versien met eē wel bewalt woon-huyf/Schuyzen vooz Wychten / Stallingen vooz Beesten / rontsom besingelt in zyne epgghen Landen/Meyzen/Boschen/Fruyt-boomen/ Wpder / met eē koozen Wind en Water-molen/ gelegghen inde Wzochie van Kolf-kamp: het welck hy met zyn Wyzvrouwe Iohanne vander Beke, behouwt licht hadde. Desen was in de beroerten een seer strytdaer man / die sich niet de zyne dapper/ende mannelijck heeft ghequeten/ghelijck als men daer af Hystozien soude konnen toonen/ en schryben/maer ick gae die verby ont-kozthepts wille: Dit was dan de Vader ende Moeder van onse Karel van Mander, bande welke hy is ghebooren ten Jare/en daghe voorgefeyt/en wiert ten Doope ghebzaecht inde Menlebeecke-kerck / en ten vonte gheheben van Jonckheer Charles de Beir, die hem de name liet gheben in 't Frans / Charles, dan doch dooz gewoonte/en Lants-wijse/als dock dooz de lichticheyt van uyt-spraeck/wiert hy meest Karel genaemt. Aldus heeft hy zyn beginsel ghenomen in dit dal der tranen / van die oude en heereijcke geslachten van Mander, ende vander Beke. Maer also men in Vlaenderen de hy-naem van des Moeders syde niet en reeckent: sal ick u van zyn Vaderlijcke oire meerder aentwysinghe doen/ welker oudthepdt / en edelhepdt blyckt uyt een seker out schryft in parquement / in 't Clooster ten Epckhou-te tot Wygghe / dat in 't Latyn aldus luydt:

Reverendus in Christo Waltherus van Mander Episcopus Ecclesie Tornacensis questionem inter fratres & Sorores divae Trudonis habitantis ad magnum pontem lapidum via Oostcampiana, vulgo de groote Steenbrugge / composuit tam ad mobilia quam immobilia bona, una cum

KAREL van MANDER.

cum Abbate dulcis vallis, vulgo **Sueten-
daele** / & Fratres in abbazia nunc quer-
cuum vulgo ten **Gerhoute Brugā** Tran-
sposuit iussu & petitione Theodorici Ella-
rij Comitum Flandriæ. Anno Domini
M. CC. XLVIII. Mense Augusto.

In onse spræck:

**De Gerwaerdighe in Christo Gual-
tier van Mander, Bisschop der Kercke
van Doornick / heeft verdrach ghe-
maecht tusschen de Broeders ende Su-
sters van S. Truyen/ noemende aen de
grootte Steen-brugghe op den Oost-
kamperchen wech gemeeneelijck ghe-
noemt de grootte Steenbrugghe/ so wel
belangende de roerlycke als de onroer-
lycke goederen/ met den Abt van Sueten-
daele / ende heeft den broeders inde
Abdy gheseyt ten Gerhoute tot Brug-
ghe overgheset / op het bevel ende be-
geerte van Theodoricus Ellatus, Grave
van Vlaenderen. In 't Jaer ons Her-
ren M. CC. XLVIII. In de
Dogstmaent.**

**Tot desen teghenwoordighe Jaere
Anno 1617. inde maent van Augusto
lesleden/ zyn der verloopen 369. jaeren/
dat dien Waltherius van Mander, Bis-
schop inde Kercke tot Doornick was.
Noch isser gheweest eenen Gualtier van
Mander, den Sone van Glaude, Broeder
van M. Ian van Mander, Ridder/ Out-
Groot-Vader van onse voorz. Karel,
Wroost bā de Vrouwe-kercke tot Brug-
ghe/ die om zyne geleertheit/ ende wel-
sprækentheit Ambassadeur is gesonden
vanden Grave Philips den goeden/ met
den Bisschop van Terwaenen/ om het
hutelijck te slupten tusschen Hendrick
Prince van Walles in Enghelandt / en
de Dochter van Iohannes Borgundio,
waer af hy grootelijck begift was van
dē voornoemde Grave. Is inde voor-
schrebe Vrouwe Kercke noch eē Graf-
schyft op een metalen sarck te sien daer
hy onder begraven leyt.**

**In welke Kercke hy verscheyden
dinghen heeft besproken van zyne goe-
deren / onder andere een gouden-laken
kasupfel/ die so konstich/ als rijckelijck
ghebroduert was/ met eenighe schoone
veeldkens / als oock met het wapen**

**Van Mander, het welck eē witte Swaē
is met opgheheben vleughelen in een
swart heldt/ swimnende op het water
met een gouden kroon aen den hals /
die een vande Grave van Vlaenderen/
naemelijck Philippus de goede vereert
heeft die vande Manders, om dat sy 't
Vaderlandt ter oorloch goeden dienst
ghedaen hadden / teghen de Schotten
en Engelschen. Dit wapen met zynen
Helm/ timber en ander quartieren is in
Vlaenderlandt op veel plaetsen te sien
gheweest/ ghelijck als 't noch te besich-
tigen is op eenen blauwen sarck-steen
die daer leydt midden inde Kercke te
Meulenbeke / en is oock gegoten op de
kloeken die daer hangen op de spitsche
hooghen tooren. Dit is dan een bewijs
of teercken van de doozluchtheit van
des Manders afdoomste die so kennelijck
is / dat ick niet noodich acht daer yet
meer af te verhalen: En waerlijck sou-
ick hier oock stellen het ontalprck tal
der heldelcke en heerlycke mannen/
den boō der deuchdelicke en godbruch-
tige vrouwen/ die het Manderische ghe-
sacht heeft voortgebracht / met sampt
den rechtveerdigen lof van hare vrome
daden/ grootte diensten die sy hen Prin-
cen en Vaderlande bewesen hebben:
Mitsgaders / wat deuchden sy begaen/
wat staten sy beseten / en wat waerdic-
heden sy gehad hebben / en waerdich
ghemaect zyn; het soude een heel dick
en groot boeck / my te lastich te schry-
ven / en u te lesen vallen. Daerom laet
ick haer in haere waerden / en keert tot
myn besloten besteck:**

**Karel gewonnen inde Parochie van
Meulenbeecke, als gesept is / den twee-
den zone en kindt zyns Broeders / die
hem met haer ergen bozsten gesooght/
en opgeboedet hadde / neffens zynen
oudsten broeder Cornelis genaemt/ dat
een soet sachtsinnich/ en weelijck kindt
was/ seer willich en gedienstich / de sa-
kē des hupshoudens neerstich betrach-
tende. Waer Karel van een hoogher en
levendiger geest gedrebe / onthielt hem
van alle nedertige dingen / ging in wa-
kerheyt van verstandt / in snelheyt van
begrip/ in kluchticheyt van boertertien
en andere aerdighe voorstellinghen zyn**

tydt-ghenooten verre te boben. De na-
 tuer liet van aenbegin aen hem blycken
 dat sy yet sonderz met hem voorgenom-
 men hadde. Want (soo Plutarchus seyt)
 de kinderen die hare kintche oeffeninghe
 verlatende, sich begheben tot eenige
 erensstigher dinghen als haere Jaeren
 verespsschen/die gheben eenich vooz-
 beduytsel van groot goet in toecomen-
 de tyden / en daer in een mensch zyn be-
 haghien hebben sal/als hy groot gewoz-
 den sal zyn / dat siet hy al van verre/ en
 spzeerct/ en doet daer af bewijs van zyn
 kintche beenen af. Voozwaer de geest
 des mensche is eē onbestuypelijck ding/
 sy openbaert haer selven / Godt gheef
 oock in wat dat sy ghegoten is / sy kan
 niet verborghen blyben/even en alleens
 gelijck de vzeucht-makende wijn/ oock
 in levendige vaten so niet verholten kan
 gehouden werden/ of sy meld haer selve
 met vzolicke deuntjes/ soete soete klap-
 perptjes/ en andere dzollicheertjes/ alsoo
 doet/ en deed de gheest in onse gebooren
 schilder/ want heel jong zynde/ als zyns
 Vaders Dienst-mepshens de wanden
 hadden ghewit / gaet hy te werck / en
 maect daer op met kool/ met root/ of
 geele aerde/ die hy lichtst / en best te be-
 komen wist/ de ghelijckentisse van hare
 boere-vzpers/ oft minnaers/ dē met eē
 scheve langhe gebrochgelde neus/ en den
 ander met een groote hult op syn schou-
 der/ en daer een upl op sittende/ slinne
 beenen/ en groote stompboeten/ schrij-
 vende daer hy hunne namen / waerom
 de Mepshens niet wel te vreden zynde/
 klaechden zyn Ouders / dan Kareltyen
 wist dat met een kluchtye wel effen te
 maecten. Eens inde winter seer hart
 vziessende/ op eenen morgen sonde vooz-
 der sonnen op-garck / beloofde hy een
 van zyns Vaders Dienst-knechten een
 Liedeken te dichten van een Wyzster
 die hem een schemperheyt gedaen had-
 de/ met dien bedinge / so hy zyne blote
 tan ge vast tegen een pfer dat aende boz-
 ne put was/ so langh soude houden/ tot
 dat Karelken een Pater noster, ende Ave
 Maria soude lesen/ waer toe den slechtert
 heel greeftich was/ om dat hy vooz eens
 anders misvzpychte kunst/ en sehande/
 aergelding. macht hebbe vands vzeuts-

heyt hem bewisen. Het ging an/ Kareltye
 las / ondertusschen verbrooz de tongh
 aen 't pfer/ daer stont den bloet vast/ kon
 heen noch weer / zyn tonghe naer hem
 treckende/ schzeeuwde/ en kreet hy van
 groote pijn/ tē lesie ruckte hyse daer af/
 dan hy lieter een groote lap vels aen-
 sicken/ de ommestaenders dit siende/ be-
 lachte seer zyn eenboudicheyt/ die vooz
 des Jonghens behendicheyt so bedzo-
 ghen was. Noch rechte hy eens an een
 sonderlinghe dzollicheyt. 't Geschiede
 dat de buer-kinderen (die om zyn hou-
 bollicheden/ gaeren met hem speelde) hy
 den anderen waeren / datter een onder-
 den hoop was/ wiens Moeder was eē
 Weduw-vrouw/ die desen haeren soon
 een nieuwen witte lange karspen rock
 hadde laten maken/ en hem dien selfden
 dach eerst aenghedaeen hadde / daer hy
 dus jent / en moy zynde / sich selven liet
 an Kareltye sien/ die de selfde zeer vzees/
 en alsoo 't doen inde karse / en kriecke
 tijdt was/ begon hy de Jongen wjs te
 maken / dat de Supder den rock hadde
 vergheeten te boorden/ dan so hy wilde
 stat houden/ en stille staen / hy soude dat
 selve wel doen/ 't welck den slechten sul
 toekiet/ Karel treckt te werck/ dzucht het
 sap vpt de kriecken/ maecte rontson-
 nie twee voozden/ en ter syden frape ka-
 pelle/ vooz / en achter op het lijf / en de
 mouwen niet versumpende / de jonghe
 dus verguldt / en toeghemaeckt zynde/
 liet sich duncken dat hy nu wel te degen
 kostelijck vpreghestrecken was / welcke
 verwaenthepdt hem welqualijck soude
 bekomen hebben / ten waere dat onse
 schilders voozlichepdt dat met een aerd-
 dieheyt voozgekomen hadde: te weten
 so haest als de Moeder dit vooztsel sou-
 de sien/ dat voozsecker de Jonghe wat
 vooz zyn billen sou gekregen hebben/ te
 eerder om dieswille / dat de Jonghens
 doen lange sonder vbroeck liepen/ soo be-
 loofden hy loosien een deel kriecken te
 gheben/ soo hy hem wat op zyn achter-
 ste wilde laten schilderen/ eyndeling na
 veel wepgheren/ en beloben/ was hy te
 vreden. Kareltye nam wederom 'tsox vā
 kriecken/ en stelden de Jongen met den
 blooten billen na de Sonne/ op dat zyn
 Schilderhe te eerder soude vrogen. Hy
 gaet

KAREL van MANDER.

gaet toe en maect daer op een lelijck
grynsent duyvels backus / dat d'ooch
zynde / gaf Karelje loosje de beloofde
kriechen / en hy is wel verblpdt t'huys-
waert by zijn Woeder gegaen/haer to-
nende hoe heerlijck dat hy vercierdt
was. Het Dourje dit siende / versteurt
haer/en neemt voort eē roede om loof-
je te geesselen / licht op de slippen. Dit
lelijck duyvels backus siende / liet zy
de roep uyt haer handt / en haer selven
in onmacht nederballen/roepende: Och
Sinte Marten! Patroon van Meulebeecke,
laet my by l onder tusschen dooz 't ghe-
rucht isser d'een en d'ander bygheta-
men/waer dooz loosje by raecten/de
sake beter verstaen/ en Karels Wader de
klarhte ghedaen zynde / wiert om de
klucht seer gelachgen. Karel vast onder
werdende/bedzeef veel gheestighe en be-
lachgelijcke bootsen / niet versup-
pende eenighe beeldkens/ en gedicht-
jes/kootjen in 't hondert te maken/in 't
school op zyn schryf-papier / en t'huys
op de wanden/ en wegghen: De ouders
en bloet-vrienden/ siende den Jonghen
begaest met een aerdighe / en werke-
lijcke gheest. hebben hem met zyn broe-
der Cornelis tot Ghiclt / in een Latyn-
sche Schoole bestert daer hy zyn Gra-
matica ende Syntaxus leerde/ en hadde al
spytjens ghebozert / (beneffens zyn
dichten/en maelen/dat hy toch niet late
konde) dan sy werde om eenighe oozsa-
ken daer van ghenomen / en bestert te
Gent/by een Francoysche Schoolmees-
ter / alwaer Francois van Mander hun
oom / daer woonachtich / het opsticht
op hun hadde / hter woonde sy eenighe
Jaeren/in welke tijdt Karelje niet na
liet te tekenen/noch te rymen/also 't zyn
natuer eyghen / en ghelijcksoornichst
was / dit de Wader / en den Oom aen-
merckende/vonden raetsaem hem by eē
frap Schilder-meester te besteden / op
dat hy de const volcomender mocht be-
komen/ gernercht zyn sulijckheyt daer
soo seer toe ghenegghen was/zy bestellen
hem by eenen Lucas de Heere, die een
frap spitsinnich schilder/en Doet was/
daer Kareljen booz de weynich tydt die
hy by hem was/wel ghebozert hadde/
so wel in 't rymen als in 't schilderen/dan

waerom dat de Wader hem van daer
genomen heeft is twyfelachtich. Daer
na bestert hy hem booz de tweede rep-
se by zyn tweede / en leste meester / tot
koztrijck by een constich Schilder/ge-
naemt Peter Vlerick, al waer Karel wat
meer als een jaer by woonde/te weten:
in 't Jaer 1568. ende 69. wat tydt te
koztrijck/en te Doornik/want Vlerick
van d'een Stadt in d'ander metter
woon vertrack / als Karel in zyn leven
in 't Schilder-boeck verhaelt. Daer na
quam onse Schilder / en Doet weder-
om in zyns Waders huys/en woningē/
dat langhe by de Kercke te Meulebeeke
gestaen hadde/alwaer hy hem inder toe-
dichten/en beschryven/ als tot schilders
begaf. Hy stelde besondere spelen van
sinne/als eene van Noah, hoe hy de Ker-
cke boude/de menschen tot bekeerlingen
predichten vande Sontbloet/van 't ver-
gaderen der dieren/ het ingaen ter Ker-
ke/het uyt-sende der Duyve/ en de Ka-
ve / naer 't uytgaen Goet Offerhande
doende/alles seer heballich / en aerdich
toeghemaeckt/ met veel persoonagien.
Hy had op een groot sept-doeck geschild-
ert veel doode lichamen van menschen
ende beesten/dybbende in 't water / dat
over het tooneel getrockt wiert/en met
hant-pompen over een huys op het to-
neel gebracht/alwaer alsulcken swaren
water viel/als oft starch geregent had-
de / indier voegghen dat veel vande om-
mestaenders/en aenstenders) die in gro-
te menichte waren gekomen uyt de om-
melegghende Steden / en Dorpen/om
dit spel te sien) verre te ruggelwaerts be-
dwonghen waren te werken/haer ver-
wonderende vā waer dit water mochte
komen/en veel oude lieden weenden uyt
medeliden der dooden/en waren inder
sielen beweeght met de bangicheyt der
levende:want het scheen dat de Kerck op
het water dzeef/so behendich hadde Ka-
rel dit bedocht/ ende toegerust/daer hy
langen tyt mede besich was/ waer over
zyn Broeder Cornelis geen goet genoe-
ghen hadde/en had liever gewilt dat hy
hem inde Iynwaet neeringh behulpiel
ware gheweest/dan doen als de Dinc-
stieren begon te naerdenen / wist hy zyn
broeder so te hezzatē/dat Cornelis alles

dat hem bā noode was ten spele selber bekostichde/ waer op de moeder seyde/ ghy zyt sotter als Karel, want hielt ghy u ghelbt in u koffer hy en soudet niet kunnen oprichten. Hy stelde oock der leye sotte-klupten van eenighe boerten vande boeren bedzeven/ oock sommige Tafel-spielen/ Keferepen/ ende Liedekens/ so in't gheestelijck als in't vzoede in't sotte/ ofte in't minne/ want hy upt alle hoeken in Vlaenderen van Kederrijck-kameren haerten bequam / en kreech om prijs te dichten/ hy had seer veel Timewerck eer-prijsen ghewonnen. Hy maecte onder ander Spelen/ het spel van Nabugodonosor, hoe die vrachtige Prins upt zyn Koning-rijck verstoeten wert/ en ter wildernisse met de onredelijcke dieren hōp ende gras at / tot dat hy wel besadicht en wel by zinne zynde / wederomme in zyn rijcke gestelt wert. Noch een ander/ hoe David de Koninghlijcke Propheet zynen wel-wysen sone Salomon in't rijcke bevestichde / en hem de patroonen tot de opbouwinge des Tempels gaf. Noch van Salomons oordeel. Van Hieram, vande Koninghinne van Saba, die om Salomons wijsheyt te hoorzen/ en om zyne groote heerlijckheyt te sien gekome was/ ende so voozt/ hoe hy eyndeling dooz de vzeemde Vrouwen hem met Afgoderije besondichde / dat oock te Meulenbeke op den Dinsterdagh wel met bystich personen / met Kemelen en ander gebierte rierlijck en heerlijck uptgehoert en ghespeelt werdt/ en het Tooneel was zeer aerdich en konstich toeghemaeckt/ daer Adam van Mander zyn ionghste vzaer / den Koning Salomon speelde / een rolle van een sonderlinge groote: waer toe meest alle hunne bloet-vrienden upt Gent / Brugge / Coxtrijcke / Audenaerde / en andere plaetsen met groote menschte van de naest gelegen Dorpen gecomen waren om die te aenschouwen. Waer dooz dat Karel ober al bekent wert/ en schilderde terwylen binnens tyts wat dooz d'een ofte den anderen / oock om in Kercken en in hupsen te setten en op te hanghen. Oock had hy een Bruyt Christi/ en een sotte-klupt ghemaect teghen zyn zu-

sters Bruylost. Noch hadde hy twee spelen gerijmt vooz dat hy zyn Roomsche repse aennam / te weten t'een was vanden Belte Wabel / en t'ander was vande wijsheyt en de dwaesheyt/ die terwyle hy in Italien was/ het een van Daniel, tot Christi/ en d'ander tot Meulenbecke gespeelt en vertoont is. Want in't Jaer 1574. heeft Karel van Vader ende Moeder verlof gekreghen om na Romen te gaen / hy maecte vooz zyn vertreck een schepd-liedeken/ hy kreech repse-kluederen/ en geldt inde beurs/ en werdt tot Gent by zyn Oom Francoys van Mander gestiert/ en bevolen/ op dat hem die vande repse soude onderrechten overmits hy de selve gedaen hadde. Aldus dan nam Karel de repse aen/ in't geselschap van eenige ionghe edel-lieden/ die hy op de wech moft verlaten/ overmits dat hun ongelegē was na hem te wachten/ also hy in sommighe steden de kunst en de meesters ging versoekē eenigē tpt/ geraecte met goede gesontheyt te Romen / also hy selfs van zyn repse gheschreben heeft/ wysen wy den nieuw-gierigen Leser daer aen. Hy heeft somwylen van daer aen zyn ouders geschreben/ wesende daer in't jaer 1575 dat het Jubile gehouden wiert/ daer hy veel vzeemdicheyden sach / hy was daer ober de drie iaeren / by d'een en d'ander zyn kunst oeffenende / vooz eerst heeft Karel te Terni / een stedeken in Italien/ vooz een Graef ghemaect eenige groote stucken/ zynde de geschiedenis van de mooyt van Parijs/ daer den Admirael upt de vensier gewoypē wert. Hy hadde tot een gesel / genaemt Sr. Caspar uyt Puglia, discipel van Iacomo de Granisco. Karel hielt hem altpdt in't gheselschap vanden Italiaen/ makende grootessen / daer in seer wel ervaren zynde/ heeft hy vooz verschepde Cardinalen in Fresco gheschildert veel Lantschappen. Te Romen verkreegh hy de byschept om 'trappier te dragen by en vranck dooz dien de Paus hem dat bewillicht had. In't geselschap bā Spranger droegen haer de schilders so wel / dat sy alrpts gelt op de bank leggen hadde. Hy heeft de voozste geweest die te Romen de grotten wederomme ghevonden

KAREL van MANDER.

gebondē heeft/veel onder de aerde con-
terseptende / als oock veel andere din-
gen/ meest alle de antiquiteyten / sup-
telijck alles wat men booz vzeemt be-
dencken kan.

In't Jaer 1577. wederomme ypt
Italie komende te Basel / maechten
daer op de begraef- plaets / ghenaeamt
Gods- Acker. Eenighe stukken zynde de
vluchtinghe van Iacob, (die de Heer
Spranger gesien hebbende/seyde sonder-
linghe fray te zyne) trock daer nae te
Weenē in Oosten-ryck/om met Spran-
ger te maken de arcke Triumphael/te-
ghens de inkomste des Keysers Rudol-
phus, die zeer versterck/ en tierlijck
waren/met hulpe van den frapen beel-
houwer Hans Mondt, die de Beelden
bootseerden. Karel na hups/na ouders/
en 't Vaderlandt verlanghende/wilben
daer niet vertoeven/ waer anders daer
ghewisselijck in des Keysers dienst ge-
bleven : naer hups keerende met veel
tekeninghen/soo te komen/ als elders/
nae veel schoone dinghen ghedaen / als
verhaelt is. Nu hy het Dozy/ en zijns
Vaders wooninghen begon te naken /
wierdt de tpdinghe aen zyne Ouders
gebracht/zyn Broeder Adam, de dienst-
knecht/ zyn Kethozijn-maets/en an-
andere prochianen / zyn hem een stuck
weeghs teghen ghelooopen / en hebben
hem met groote blyschap tot aen hups
verselschapt / Vader/ en Moeder qua-
men hem vziendelijck/en hartelijck om
helsen. Daer nae als hy hem met de
vzienden een wijl tyts vermaecht had-
de / begon hy hem aen 't schilderen te
begheben/en maecte booz eerst een A-
dam en Eva, gants naecht staende aen
den Boom van de vzychte des werens
goet / ende quaets / Eva Adam lieflijck
aensijnde / biedt hem den Appel / met
veel ghedierten/ soo vier-voetighe/als
blijghende / met een verschietend ach-
ter-uyt/daer veel schoone rebieren sche-
nen te stroomen/men sachger veel lusti-
ghe boomen / veel groene krupden / en
aengenaeme bloemē op de booz-gront/
alles met een uptghenomen welstandt/
dat in oly-berwe. Noch schilderde hy
een onderganck des wereldts met het
water/daer sachmen als of de Arch be-

gon te blotten/ de reghen plotselijck/er
starkelijck neder te stozten/de valpen
vol te werden/ de menschen / en de bee-
stē met bedesder sochbuldicheyt/ heu-
velen / en hooghe hoochten te soecken/
Moeder-naecht op de boomen te klau-
teren/en de bange Moeders hun klepne
kinderen hartelijck inden armen vast
houdende/de naerstige/en beefige man-
nen/haer Vrouwen/en kinders optrec-
ken alles met verbaesdelpcker angstic-
heyt/eenighe de doot-beruwe al gheset/
seer deerlijck de handen wronghen.
Andere ypt vertwijfelde wan-hoope
't hayze ypt den hoofde ruckende. Hier
en daer sachmen eenighe tippen van de
verdroncken berghen / en toppen van
Cozyens / van hupsen / van boomert
boven 'twater yptlyck/watter drooch
was/was met menichte van menschen
en beesten beset/alles seer eygentlijck en
naetuerlijck ghedaen / toonende hoe de
werkelycke leden haer uysterse kracht
in dese aldergrootste noodt te wercke
sielden. Sommighe achter ypt siende/
beten op haer tanden/ booz de schricke-
lijckheyt vā 't tegenwoozdich en onuyt-
komelijck doodelpck gehaer/het welck
sonder medelpden niet gesien en konde
worden / sulcx datter veel arme srechte
lieden van het dozy dat siende/ daer be-
weegelijck om weende/ dit en dat ande-
re stuck wert van den kunst-verstandi-
ghen seer gheprezen. Noch maechten hy
een Epithaphie booz François vander
Mandere, die naer 't hof vande Koning-
lijcke Majesteit van Spangien beroz-
dent was/om lijf-wacht neffens de an-
dere Edellieden te zyn/maer stoff/en is
begraven te Londen in Engelandt/op
een panneel met olyverutw schilderde
hy veel konstige omme-wercken / daer
liebe naecte Engheltjens op Doots-
hoofden / en ander ghebeenten saten
met vziendende toozten nederwaerts
houtwende / seer bedroeft / en weemo-
dich scheenen te krypen / natuurlijck
als of de blinkende traentjes vā haer
volle roose-wangetjes afbiggelde. De
wapens vander Mandere schilderden hy
daer boven op/en hy hingh de quartie-
ren daer aen wedersyden aen / en bin-
nen in 't pier-kante vack maechten hy
ren

een berpsingh van Christus / met een
grootte overnatuurlijke klaerheyt / den
Deere omschijnende / en de wachters
seer verbaest / d'een met het aensicht ne-
derwaerts gebogen / en den ander vooz
dese schitterende helderheyt hem bedec-
kende / en eenighe de voeten ghelicht
hebbende upt grooter vzeese / om soo 't
scheen te blieden. En daer onder in een
graf lach een doodt-geraemte van een
gantsch afgijeteert lichaem. En dese
Francois hadde selfs daer op een graf-
schijft ghemaecht / dit was alles seer
kunstich ghebaen / om inde Kercke tot
een pronck / en tot ghedachtenisse op te
hanghen by de begraeffenisse van Fran-
cois, Vader S. M. Maer met de beroer-
ten des lants / en met de Kerckbyzkinge
zijn de selve stukken verzeemt / en ver-
dusftert gheworden / met noch andere
dingen die Karel vergadert hadde. Ka-
rel in zyn Waders huys veel lesende / en
schryvende / en somwijlen wat schilde-
rende om zyn lust : gingh in eenighe
Dozpe upt te vzen om te houdelijck /
ondertusschen komien de Malekonten-
sche walen het Stedecken innemen / der-
halven quamen de ommeliggende boe-
ren inde wapen / die van Chielt / die van
Meulebeecke / en andere Dozpen / wel
bijdusfent man by een. Van die tyt af
scheent dat het platte Lant ten vernie-
lingh / en ten bederbe overghegheven
was / overmits sy aen wederstuden van
't Krijchsvolk seer belast / en ver over-
last waren / door dien sy haer met geweld
upt teerende / noch haer ghelot en ande-
re dinghen af trofsten : Hier over hebbe
Karels ouders haer beste juweelen / huyf-
raeten / en goederen ghepacht / en naer
Bzugghe / en Koztrycke gesleept / en ge-
voert / ten lesten een dzyvend leger ghe-
houden / dan in d'een / en dan in d'ander
Stadt / haer met de vlucht behelpende.
In dese raserne zijnde / diehte Karel een
liedeken / daer in verhalende vande ver-
laeten mistroosticheydt der vluchtighe
Dochteren : ende het begint :

Noch weet ick eene,

Aerdigher geene,

En die is bleven t'huys, &c.

Wesende een Dochterken van tamelij-
ke schoonheyt / en van kleenen afcoem-

ste / out ontrent achttien Jaeren / dewel-
ke sy troude in dese onrustighe tydt / en
wan aen haer een jonghe soon / dien sy
nae zyn Vader / Cornelis dede noemen /
met wien sy hem bedwonghen door de
noot / van Koztrycke most versien / om
dat het Krijchsvolk dat vooz de Stadt
Doornick gheleghen hadde / over de
Lye inde Casselrje van Koztrycke nae
't Bzughsche vze hyn versprepende /
quam daer een regiment Walen / onder
't beleydt van Montegni, ende een regi-
ment Hoochduytschen t'Ffeghem leg-
ghe / die de Lant-lieden grootte overlast
deden. Middelertydt soo quam Karel
eens t'huys / om met waghens naer
Koztrycke te hoeren 't graen en anders
dat noch in zyn Waders huys gebleven
was / en soo sy twee ofte drie waghens
gheladen hadde / ende op de werch qua-
lijck een booch-schoot vande Kercke
spnde / vielen het regiment Walen onder
't belept van Montegni op den Drie ko-
ningen avont / op den noen in 't Dozpe /
en hebben desen spaerpot gebroken / en
alles gherooft wat sy daer vonden / het
wanvolck seer slaende / en quetsende / de
Vrouwē / en Maechde wert veel schan-
delijckhep dts aenghedaen / Karels Wa-
ders huys oock gantsch geleedicht / den
armen oude Man die langh sieckelijck
gheleghen hadde / wiert de dekens en
lakens / en 't bedt / onder zyn lijf van
daen gheroekt. Adam zyn Broeder out
ontrent 18. Jaeren / siende dat in zyn
Waders huys dus op een smpte / en slaē
aengingh / hadde erghens een rappier
verbozghen / dat kirghende / en alsoo sy
wel wals konde spreken / vermenghde
sy hem onder de Jonges / en Lackepen
met een bloot rappier / en een bpltyen in
de hant hebbende / bzack sy daer mede
op / kisten / en buffetten / tresoozen aen
stukken kappende / kreech sy soo veel
bupts / en bagagie / meer als sy dzagen
kost. Sy trock selfs aen zyn eppen moe-
der om ghelot te hebben / haer dzygen-
de te moorden (doch sy verstonden den
ander wel) want dewyl sy haer aenta-
sten / so was sy vā het ander boebe-jacht
by. In dit rumoer wiert Carel met
zyn waghens ghegrepen van eenighe
Walen die hem oock naecht ontkleden /
al

KAREL van MANDER.

al kon hy schoon/ en moeptjes met haer lie praeten / ten hulp hem niet / sp dede hem wredeleyck ee koopt om den hals / en be- pverde haer met aller bescheydt om hem aen ee boom op te hangen/ ten sp hy haer met ghelde besadichde. Ter- wijl dat dit gheschach / komte daer een Italiaens Paert- Ruyter gereden / die dit spel een wijl met goede ooghen aen- sach: Carel sprack hem aen inde Itali- aensche sprack / de vzeembeligh ver- wonderde hem / waer dese boere zijn tael mocht gheleert hebben/hy vzaech- den t hem: het antwoort was in Ita- lien/maer meest te Romen/ den Ruyter vzaechde wat hy daer ghedaen hadde: gheschildert sprack Carel: Den Itali- aen hem sterck in zyn ghesicht siende/ wert hem kennende / hy zyn Roztelas van leer ghetrocken / en onder de Wa- len (dat maer voet-ganghers waeren) gheslaghen / segghende Ruyt doet hem de strop af / en laet my myn vrient los/ en gheeft hem zyne kleederen/het welck zy deden / en hy sou Carel oock gaeren zyn ander goet doen hebben hebben/ maer het gheboeft wiert te sterck / elck nam wat hy vzaghen/en tozffen kon/en ginghen haers weeghs / den Italiaen hielt hem by hem/op dat de andere sol- daten hem niet meer en soude moepen/ en hy had Carel gaeren in t legher ghe- leydt om hem wat te festeren / daer hy hem af bedanckte / en zyn belangh ver- halende/sepde Carel dat hy noch ee oude siecke Vader in t Doorp hadde/die oock gheplundert was / en dat hy zyn Wif- vrouwe met een Jonck kindt in Rozt- rijck ghelaten had/al waer hy zyn Va- der/ Moeder/ Broeders/en Suster oock gaeren vzenghen soude / soo bleef desen Ruyter so langh (om Karels wil) tot dat al t Kerpchvolck met al heuren buyt ver trocken was: En gaf hem de hant / segghende: A Dio Compagno sino a revi- deri, te Gode hem bevelende tot weder- sien/ Karel bedanckte hem seer/en kuste hem de handen/dese Ruyter diende on- der de Albanaesen, ende was te Romen Karels goede kennisse gheweest in een Cardinaels hof/ daer Karel wel eer ghe- schildert/ en hem somwplen een tecke- ninghe / of pet anders gheschoncken

hadde / en was hter om eenige oorsake upt Italien/inde Nederlantsche kerpch ghekomen. Siet hoetwel dat het te pas comt datmen hem met elck een wel be- mint maect/ want desen onbertwachte vrient hem nae ooghen-schyn het leven haeten. Daer nae Karel by zyn Vader komende / siende hoe Godts-jammer- lijck het daer al ghestelt was/verklaer- de zyn erbaeren/hoe paerden/waghens en al t goet/ oock op de wech genomen was/so heeft Adam zyn broer hem zyn buyt laten sien/en ginghen t samen hun suster Janneken t hups halen / upt een droghen dyck/die tusschen twee baghen lach/alwaer haer Adam geborgen had- de/ voozts hebben sp van des Jonghe- linck behendighe buyt hunne naeckte Vader/ Moeder/ Broeders/en Suster/ wat om t lijf ghedaen / en de reys nae Roztrypcke aenghenomen / haer siecke Vader dickwils vzaghende/want daer noch Paert / noch waghens in t heele Doorp te bekomen was / dus deden sy drie mplen weeghs / en vzochten den krancken Man in t graeuw-Minne- hoers-klooster / waer hun een kamer/ het en hulster ghedaen: en eeten / en vzincken voozghesteldt wierdt/ tot een bergeldingh van de weldaden die desen Broeders vooz heenen van den siecken Vader hadden ghenooten. Siet dus doende is de eene vrientdichap den an- der waerdt. Nu Karel daer wesende in t Jaer 1581. wert hem aenbesieet van de Bekens/ en beleyders der Kinnela- ken-werckers-gildt / een Outaer-tafel met twee deuren te schilberen / vooz vijfentwintich pont vlaems / besprack een deel gelts op de handt t welck hem en de zyne wel te pas quam. Den in- hout bande tafel met haer deuren wa- ren van buyten swart / ende wit / met twee groote staende beelden / op d'eene spde S. Carryne met het swaert / en de kroone in de handt/het ghevoken wiel met haer tyzannige Vader onder haer voeten/en op de ander spde Meene haer- ren Leeraer in t Christen gheloof. Op de deure van binnen in ses vierkanten hare martelsatien/hoe het schaerf-sij- dende radt daer sy vanden Tyran mede was gebleyght te dooden/en vermalen/

van 't wuyt uyt de locht aen stucken geslaghen werdt / op elck quartiertje een besondere martelerje / seer netjes ghesdaen / en onder elck twee regelen dichtg van zyn ghemaect / tot bedupdenisse van het werck / met gulde letteren gheschreven. En binnen op het Tafereel hadde hy den tyran met ee deel krychsvolck aen de eene zyde ghesteldt / en op d'ander aen Kacharynen sinckerhandt / een deel doode onthoofde Lichaemen / daer eenighe honden met hun clauwen opgheplant stonden / toonende al grynsende haer slach en back-tanden / tegen maleander gnozrende / opstekende haer ruggen met opgheresen en opgherecht hant / al ghereet om te bechten / wie dat eerst zyn hungerige myn / in 't vergooten Menschen-bloedt sou waerden / en met de gabe tonghen opsoepen / en sticken. Maer in 't midden sit de superberpeke Godtvluchtighe Maeght gheskiet met een bly ghelaet / onverblinde-ooghen nae den Hemel opslaende / en de handen t'samen / verwacht den doodelycken slach van den Scherp-rechter / die ter syde half naecht staende / het swaert opheft om den slach te gheven. **W**t de lucht komt een klaerheyt die de Maeght beschynst / het welck een glans en glooz gheeft aen haer Albaster-witte naeckte leden. **O**p de Stellinghen / op de wercklyckheyt / en op de wesen der personen is sonderlingh wel opgelet / en is noch soo schoon en versch / en niet ingheschoten / dattet hem noch laet sien of het onlanghs geleden ghedaen was / ghelijck als men sien mach in S. Martens Kercke / Nooxtwaerts van 't hooghe kooz / in de schoon-laken-wervers Cappelle / soo zy 't te Koozrycke noemen. **I**ck weet niet dat Karel daer pets meerder gemaect heeft / dat waerdich om te verhaelen is.

Karel wiert daer Vader van zyn tweede kind dat hy Pr. na zyn zusters Annas man / Pr. Pype dede noemen / die met zyn Dupsvrouw / en kinderen / aldaer van de Beste waeren ghestorven / om welke en andere oorzaken hy hem met zyn Dupsvrouw en kindt / van daer naer Brugge Anno 1582. vertroock / met eenighe bogagie / en weynich gelt / wo-

den van de Malekontent / op den wech wederom gantsch berooft / hy en zyn Dupsvrouw tot op het lechste van haer lie kleederen : **I**n de oberghebenhepdt was soo groot / dat sy het kleene kindeken ontnamen de doerken daer 't ingewonden was / so dattet de Moeder in haeren schoot een quade / en oljcke siet (die haer de Soldaten gelaten hadden) dzaghen moest. En Karel had niet anders dan een oude afghesleten deken om 't lijf gheslingherdt / dan alsoo zyne Dupsvrouw in een onder-rockje een dgiesack hadde die dubbelt was / waer in een stuck gouts was / dat de kryghers niet ghevonden hadde / so sprong Karel noch eens om van blytschap / zyn Vrouw weende met allen seer : Karel haer vertroostende / septe : Non fors, moghen wy slechts noch ongebanghen / en onghequetst inde stadt gheraken / alles sal seer wel gaen / en song een Liedeken uyt de boest / zeggende : ick sal so lustrich en soo neerstich Schilderen / dat wy wel weder sullen kleederen aen 't lijf / en gelt om eeten te kooppen kryghen / nam de Moeder het kindeken af op zynen armen / hippelde / en danste daer mede so volghck dat de Vrouw noch eens lachen most / en quamen soo binnen / en hy vondt daer datelijck een Schilder van zyn oude kennisse / ghenaemt Paulus Weyts, die selde hem strach in 't werck / soo won hy daer een teer-pennigh / dan also daer doek geen ruste en was / dooz dat de vyant daergh lycht naderde / en de peste sich dapper verhief in de Stadt / vertroock hem Karel met zyne Dupsvrouw / en haer Moeder met zyne kinderen / van daer te schepe gaende naer Hollandt / en selde hem weder inde oude / en eerlycke Stadt van Haerlem / daer hy van den een en den ander te Schilderen / en te teekenen ghekrege heeft.

Dat ick u beminde Leser hier soude een Register maeken wat onse Schilder / en Poet al ghemaect / en ghedicht heeft / het soude on-eyndeljcke langh vallen / ick ben 't niet van sinne / alsoo die doolhof booz my te verwert en te swaer is om uyt te gheraecten / en dat

KAREL van MANDER.

dat de schoone Cretenſche Maecht/imp het kluwen-gaeren heeft onthouwen. Wy ſullen maer koztelpck oberloopen ettelpcke van zyn wercken/die wy ulwe beſchepdenthept aentwijſen/ om de ſelbe te beſichtighen wat hy voor een helt in de kunſt gheweeft is / en wat hy in zyn ſchildt gheboert heeft. Niemant is ſoo buypen zyn ſinne / of hy ghelooft wel lichtelijck dat deſe onſe Man-der Man- nen een goet meeſter moet geweest hebben / nae dien hy de jeught ſoo goeden wech gheleypd en ghewefen heeft / ick twyffel niet of hy ſal van eenighe ondancbaere / ofte van eenighe die npt heymelijcke gramſchap / van dat hy andere te groot / en haer te kleyn gheſeldt heeft lelijck wederſproken worden / dan dat en ſchaedt niet : de laſter van de ſulcke werden hy den verſtandighen wel gheroken / en ghedijt haer recht anders als ſy ſomwplen meenen. Wy bidden den goeden ſy nemen onſe goede meeninghe nae haere goedighe goethepdt in 't goede / ſoo ſal haer de goerdertieren God goedelijck begoeden met de alderbeſte goederen des ewwighepts / het welck ons gunne die ewwighe ende heylighe aldergoetſte Dytewuldichept. Amen. Daert wel.

Van doch zyn Schilderijen / en Ap- merijen in Hollant gedaen / zyn ten deele deſen : Eerſtelijck tot Haerlem / etc. gekomen zynde in 't jaer 1583. maecten hy een delubie van wit en ſwart / daer nae eenighe Diſtoyptjes in ronde forme/die de Heer Rauwert geſien heb- vende / ghehocht heeft / en quam kozt daer nae aen kenniſſe van Goltzius , en Mr. Kornelis, hielden en maecten onder haer dypen een Academie , om nae 't leven te ſtudeeren/ Karel wees haer de Italiaenſche maniere / ghelijck 't aen den Ovidius van Goltzius wel te ſien en te mercken is/ boozder maecten hy beel- ſtucken van wit en ſwart / alſoo die de lieffhebbers met den eerſten wel bebie- len. Wy Schilderde booz Rauwert de paſſie in twaelf ſtucken/een Boere ker- mis die ſeer ſrap is / met noch veel an- dere. Jaques Razer had verſchepde van zyn wercken / onder andere een Iohan- nes Predicatie. Te Haerlem iſſer oock

een tot Dertwer / daer ſeer veel afghe- houwen werdt. De Kentmeeſter Kol- derman een diſtructie van een Predica- tie / noch een ſtuck daer booz 't Jockt ghekropen werdt. Ian Mathyſz Brou- wer tot Haerlem / heeft van hem een Davidt en Abigail , noch twee Karf- nachten booz Razer. Op het Stadt- hups te Haerlem maecten hy een ghe- dachteniſſe van Ian Huygenſen van Lin- ſchooten , en booz Meester Albert een ſtuck van Iephtah, ſeer net. Booz Mel- chior Wynjens een Krupf-dzaginghe / noch veel andere klepne ſtuckkens / als oock een Boere Kermis booz Razer, een Crupeinghe Chriſti / daer hy / ende Goltzius nae 't leven in zyn ghedaen/en is ſonderlinghe net en ſubbertjes ghe- handelt / ſomma daer zyn wepnich be- minders in Hollandt of ſy hebben van zyn dinghen / want hy heeft ontalligke wercken ghemaect / ſoo gheſchildert als ghetekent / daerom ſullen wy den grooten hoop oberſlaen/ alleenlijck dat ſegghen / dat tot Kors Reyerſz. Gout- ſmit dize van zyn beſte ſchilderpen zyn/ hamelijck/ een crupf-dzaginghe/die ſoo aerdich / en ſoo repn is / dat het hy den Konſt-verſtandighen hooch gheroemt en gheprezen is. Het ander is een Dize Koninghen / die dubbeldt goet / en ſeer Meesterlijck ghewoicht is. Het derde is daer Iacob de Hups-goden begraeft/ daer hy de kunſt oock niet in gheſpaert en heeft. Booz Mr. Willem Bartjens een Lantſchap vol wel gheſtelde Boo- men met Boere hupsen/de Beeldkens zyn Chriſtus met zyne Apoſtelen / rep- nighende de neghen melaetsche. Nocht een Marije beeldken/met een Joſeph/ alles ſeer konſtich / met groot op mer- ken ghemaect. Op het hups te Se- venberghen maecten hy booz de Heer Scheyen Ian de Witte tot Amſterdam/ twee ſtucken die oock heel goet zyn/het een is een Doopſel/ en 't ander een Paulus bekeeringhe.

Van gelpcken maecten hy een ſtuck booz de Heere van Aſſendelſt / en booz Barthout Claeszoon te Delft / oock een ſrap ſtuck banden rijcken Jongelingh. Tot Amſterdam inde Warmoos-ſtraet tot Sr. Klaes Frederijckſz. Roch, is een

Het leven van

van zyn leste/en grootste stucken/te weten: het stuck daer de kinderen van Israel door de Jordane gaen/ en draghen de Arcke Godes omme/ alwaer hy sich selfs steckelijck / van niet tenuin/wel geijckende als een Levyt/ of drager / gentersept heeft / als oock den eersten epghenaer S^r. Isaac van Gerven met zijn eerste Wuyfvrouw/en is seer wel gedaen ghelijck als mensien kan / de voozste beelden zyn seer besich / soo met ernstighe praetjens/als met werckelijcke be-

weginghe van draghen / en anders / de stellinghe is seer vindinghich / en 't is met een lustich/en luchtich lantschap verciert / met een kluchtighe handelingh / op de gront legghen veel schelpen en hoozentjes / oock Haese-winden / en een roode vack/die gnozrende op de ander grimmen / de Histozy is mings bedunckens tamelijck / en wel uytghebeelt : En om de Lyst is met gulde letteren gheschreven/dese navolghende regulen/ dien hy ghedicht heeft :

Elck Christen hier ter werelt seer bestreden,
Komt noch op 't lest in 't rijck vol vreuchden soet,
Maer den Iordaan, de doodt moet zijn gheleden,
Want 't is den wech voor alle vlees te treden,
Den vyant lest diemen verwinnen moet,
Gheluckt dees reys maer wel, so ist al goet.

Eben of inde selve tydt heeft hy oock gemaect vooz mijn Heer Ian Hendricx Zoop, Meester/ en booght van 't Glas-hups t'Amstelredam/ een groot stuck/ daer de God-vergeesten kinderen van Israel godlooselijck / en lichtbaerdich om het opgherechte kalf dansen / op de vooz-gronden banketeeren de ritse Wannen met de Moabtyche lichte Vrouwen / alwaer sy door de sterke dyanck verwonnen zynde / haer selver versmoorzē inde geple minne der vromder Dochteren / daer sy met dyancke ooggen beloeren de dartele vromschaypen der afgherechter bedriegherinnen. De Vrouwen zyn ryckelijck ghekleedt met voldaghen groote lakenen / lustige vrouwen/strate cieraten/voozts schoone groene boomen / meer ghedommelt en geglatseert/als ghetepelt en opghetipt. De lucht is heel vierich. Dan verre in 't verschiet schijnt Moses met de Heer te sprekien door een wolck / epndelijck 't is wel gheschildert/en ghesielt. Tot D. Ian Fonteyn is een heldelijck stuck/ so gheestich gheschildert/ als woelich en lebendich gheordonneert / en het is de Ruch tusschen Hanibal en Scipio de jonghe/waer in seer hittich ghebochten en gheschermtusfelt wert. De kledingen zyn ten deele op zyn Romeynsch/ eenige

wel vluchtigh en frap haer verwoerende/ en achter uytstietende / mensietet met een grooifheyt inghevoeght de Elephanten met haer ghewapende Caesteelen vol weerbaere schutters/ behanghen rontsomme met schilden/ een stozer onder de voet / die met zyn val als oock met syn snuyt groote schade doet/ en 't is so werckelijck/datter de ooghen in verbysteren / in 't verschiet onder 't hanghen van 't gheberchte werdt moedich / en mannelijck ghebochten / mensietet sterbende personen/en hopen vandoode Lichaemen / van Menschen/ en beesten / de lucht is onghestuytmich en vzeemdt / en dit is ghedaen in 't Jaer 1602. Noech deedt hem Ian van Wely maken een Bad-stove/en een Amor omnibus Idem, en vooz Willem een val van Babel / met veel verschepden Bloempotten van wilde Bloemen / die al te Hamborch zyn gheboert.

Dan zyne teekeninghe vindmen in beelderlepe plaetsen/ eerst vooz de trefelijcke Cappstier Spierinx tot Delft/ heele kameren met Cappsteypen. Als oock patroonen vooz andere / soo toe Damasten/ Ammelakens / Serbetten ende Legaturen/ voor veel glas-schryvers/maer insonderheyt in 't Bos-hups t'Amsterdam. In 't dyck of in prins-

zyn van hem uytgegaen eē groote ver-
loozen Soone die by vande Geyn gesne-
den is / noch acht bekeerde sondaers /
noch de passie Christus / noch twaelf
Patriarchen / noch de bouwinghe van
alle Steden / noch twaelf Apostelen / de
Voeten praten / en veel sin- ghebende
stukkens / somma ontallicke menichte
van teyckeninghen / by boecken vol / soo
naer 't leven als anders / sonder eynde.

Hi volghet het gheene hy in Rijn / of
in prose ghestelt heeft / dat is / te weten
de Illiades Homeri, en twee beelden van
Haerlem / en sommighe Liedekens / Ae-
fereyne / Sonnetten / Bucolica ende Ge-
orgica, de Gulde Harp / en 't Boodt-
huys / de nieuwe werelt ofte beschry-
vinghe van West-Indien / den Olyf-
bergh. De herkomst / de vernieling en
de weder opkomste der stadt van Am-
sterdam / onder de afbeeldinghe ghe-
drukt / die zyn Schilder-boeck / d'uyt-
legginghe Metamorphosis Ovidij, en
druytbeeldinghe der figueren / ende een
spel van Sinne vā Dina, by de Vlaem-
sche lieden-ryckers ghespeelt / en noch
veel dat onghedrukt is. Hy heeft tot
Haerlem gewoont vanden Jaere 1583,
tot den Jaere 1603, dat zyn twintich
Jaeren / en vertroock van daer op het
huys te Seven-berghe / tusschen Haer-
lem en Alckmaer / daer hy eenighe su-
cken schilderde / en 't meerendeel van syn
Schilder-boeck geschreeven heeft. Daer
nooden hy eenighe zynner voozmaemste
vrienden / oock eenighe beminners / en
lieffhebbers / die hy ter eeren een Spel
ghemaect hadde / dat hy door zyn lee-
relinghen / op het binnen Casteel / haer
lieden ten luste liet speelen / den ingangh
en vooz de poozte was behanghen met
groene krupden / en kranssen daer in ge-
blochten / daer was oock aerdich inghe-
singert / palletten / pinceelen / mael-stoc-
ken / en andere Schilder-werck-tuysch /
op de maniere van Felstone, en andere
Italiaensche outheden / vercierdt met
vier-werck / en schut-ghewaert / heel
vremdt te sien vooz de gheene die noyt
druytens lants zyn gheweest. Dit ghe-
eyndicht zynde / is hy in Junio Anno
1604. t'Amsterdam metter woon ghe-
komen in een huys by Monckel-baens

Toozens teghen ober de Wael / daer de
scheyen verwintaren. Van dat in een
ander by de uplenburgs byzugghe. Anno
1606. in Mey is hy gaen woonen op
de Utrechtse Steygher / in een vande
Stadts-gasthuysen. No. 24. Ende nu
zyn schryven voleyndt zynde / teycken-
de / en schilderde hy naerlich. Hy heeft
versheyden discipulen ghehadt / waer
van dat eenighe goede Meesters ghe-
wozden zyn / namelijk dese / Jaques de
Moschero, Jacob Martenz, Cornelis En-
ghelsen, Frans Hals, conterfeyter van
Haerlem / Evert Krynck. uyt den Haghe /
Hendrick Gerritsz. Oost-Indien / en
Francois Venant, en veel ander hier te
langh om te verhaelen / als oock zyn
outste Soon Karel van Mander, gheboo-
ren te Haerlem / woonende tot Delft /
die in ryckdom vā bindingen / en stout-
heyt van Schilderen / en tekenen / dapp-
per te achten en te pryzen zyn. Onder-
tusschen en middelerijt wert Karel van
eē sekerer siechte seer gequelt / die hy selfs
met zyn vernuft waende te verdyppen /
dan siende bruyten zyn hoop de selve hoe
langher hoe meer te ergheren / soeket
hy heul aende Mederijn / die sich selfs
meer vertroude als in zyn macht was /
gaf de siechte man so veel pillen in / dat
hy dagelijck door den stercken afgangh
allenckstien verflapte / en sich ter doode
began te voeghen / teghens het gheboe-
len van zyn Doctoor / die milder vant
troost / als van heylsame gheneesinghe
hem een vrychteloose moet en herte in-
ne spack : Maer alsoo de voozichtighe-
heyt het anders met hem hadde versie /
soo en baten hem des gheneef-meesters
diancken niet / want het is kunst te le-
ven als de doot komt. Zijn Broeders-
treur den weemoedelijck ober zyn swac-
ken staet / en dat wel ten rechtten. En
obermits hy door de noot / en vol pyne
zynde hem somwplen vertroock / en dat
zyn handen en voeten kout begonnen te
werden / en dat hy zyn pols optreken-
de / zyn ghesicht vast verliesende / zyn
neus kout en wit wozende / in die ge-
stalt zynde spack Adam hem aen / seg-
ghende : broeder myn dunckt dat ghy so
qualyck leght. Daer op hy antwoorde :
Hoe qualijcker hoe beter, 't en is gheen-

Het leven van KAREL van MANDER.

menschen wys te maken wat des doods nooden zyn. De nacht soo met grooter bangscheit oberbzengende/sont smozgens weder om de Doctoꝝ/die wel verwondert was / dat hy den man in sulcken krankheyt sach/ noch seggende: de man en heeft geen noot van sterben / de siechte is u onbekendt / hy salder noch wel door komen. Dan 't waeren woorden van een mensch gesproken / wiens wijsheyt loutere dwaesheyt is in't radē bande dingē die bobē ons en booz ons gefloten zyn. Hy ordineerde hem noch een dyanck daer hy wepnich af ghemutticht had/of hy wiert soo kout datmen hem niet geen warme doeckien con verwarmen/ 't gesicht verging/ de spraeck hielt op/zy vertroosten hem niet de beste woorden die sy bedencken conde / seggende: hem te vertrouwē op de verdiensten Jesu Christi/ het supher Lam Gods dat de sonden der werelt is wech nemende. Iaques Raser zyn seer goede vriendt / sepde hem in zyn verschepden: In manus tuas Domine commendo, &c. Hy lach een wepnich tpts met seer luttel verroerens/doch seer swaerlijc suchtende/ stille in't bedde / als men hem diewils ghesont zynde / hadde hoorzen seggen: Als de doot komt daer en is geen anderen raet, dan stille legghen en sterven, 't welck hy dede met lange ware suchten/en des aeffens verhalende/mits de rochel inde kele was/d' oogē stijf staende/ 't booz-hoofst en de neus doot-verwich / d' omstaenders op huime knien/ biddende hem God genadich te wesen/ gaf ten 12. uren des middachs den 11ten zynen gheest / in zyn siechte hem nergens mede bekommende/ vā wijf en kinderē niet eens vermanende/ noch niemandt haer bevelende / latende de weduwe niet seben levende kinderē / en dyp doot. Des woonsdaeghs is het doode lichaē niet een krans om 'thoofst inde kist gelept / en van acht personen op de schouderen gebzaghen / en is met een groote sterc en sleep / van meer als drie hondert man verselschapt/inde oude kerck gebzacht/en onder eenē grauwē sarck-steen/aende sincker spde van den Schooz ontrent een pas bande mupzen't supd-oostepnde/dicht hy een kleyn

pplaertje inde muur ghewoacht / oostwaert van het deurtjen inde selbe muur staende zupwaerts begraven. 't gheselschap aen't lycshups gekert en gheschepden/ latende de bedzoefde weduwe en de kinderen sonder bzoot-winner/inde genade des Heeren. In't sterfhups is seer wepnich van zyn teekeninge of schilderge gebonden / obermits dat hy zyn wercken strax moede was / van lange te sien/ oock was hem veel anbeleet/ tae al ober tien iaren gheleden/die niet geepudicht waeren. Zyn alderleste stuck schilderge heeft ghehadt eenen Sr. Louys Peris, wonende tot Leyden / en 't was genomen upt Numeri 25. daer de kinderen van Israël / hun besondichde in't horeren met de dochteren der Moabyten/welcken het volck noode tot offer haerder afgoden / en het volck at en dzonck/ en baden haere Goden aen/en Israël hing hem aenden Baal Peor. En hy hadde daer in ghemaectt eenighe mannekens te haerde / die de lichte voutwē vast aenbzochten / hy had daer een water ingheboeght / daer naecte beelden in baden en boeleerden. In't verschieten een lantschap / daer dansien en baden sy den Afgodt aen. En verre in een hut al datmen mercken can/doozsteect Phinehas de Israltyche man/en der Moabyten Wif / al seer net/en frap ghehandelt. Met dit stuck heeft den Hr. pet besonders booz geshadt/om redenen die een Pr. Putmans Zulwelier/bekent is/ ghemerckt/ hy sepde dat hy't selbe hadde doen maken. Het geen dat ter meer gebonden wiert/waren eenige stucken/so ghetekent als begonnen/onder andere een bloempot van alderhande wilde bloemen/na der natupzen aert en ghewas ghedaen. Decke van des overledens beminde / en konst-liebende/ hebben hem verschepde klacht en grafschyften ter eeren/en ter ghedachtenisse gemaectt/ daer ick den Leser toe sende/ Hem vermanende zyn huys te bereyden, Want wy eens van hier moetē scheyden,
Hoe spae het is, de doot volcht snel,
Den eenen heden d'ander morghen,
Yeder behoort dit te besorghen.
Leest, leeft, doet goet, ende haert wel.

TOE-

TOEGIFT.

Reurt nu ghy *Rymers* treurt, treurt aerdighe *Poëten*,
Treurt brave *Schilders* eel, want fiet de felle door,
Heeft met haer yfre handt ghetrocken in haer schoot,
Die *Karel* die een *Man-der* Mannen wel mocht heeten.

Sijn Lichaem is vergaen, zijn beenderen versmeten,
Dan doch zijn hooghe siel die eet nu Hemels broot,
En laet hier nae een Naem so eeuwich, en so groot,
Datmen daer duysent Iaer sal af te spreken weten.

Ghelucksalighe siel van onsterflijcke lof,
Ghelijck den *Phenix* sich verbrandt tot as en stof,
En met zijn eyghen doodt hem weer verweckt een ander,

Soo ist met u gheslacht, soo ist oock met u faet,
Waer uyt soo waerdelijck, en prysselijck op staet
Geen minder, maer soo groot een *Karel vander Mander*.

G. A. BREDERO.

't Kan verkeeren.